

*Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen
työpapereita*

*Pellervo Economic Research Institute
Working Papers*

N:o 48 (kesäkuu 2001)

**EU:N TAVOITE 5B - JA 6 -OHJELMAT JA MAASEUDUN
KEHITYS SUOMESSA VUOSINA 1995-1999**

**Jukka-Pekka Kataja
Martti Patjas**

Helsinki, kesäkuu 2001

ISBN 952-5299-42-2
ISSN 1455-4623

JUKKA-PEKKA KATAJA JA MARTTI PATJAS. 2001. EU:N TAVOITE 5B - JA 6 -OHJELMAT JA MAASEUDUN KEHITYS SUOMESSA VUOSINA 1995-1999. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita n:o 48. 48 s. ISBN 952-5299-42-2, ISSN 1455-4623

TIIVISTELMÄ: Tässä työpaperissa tarkastellaan Euroopan unionin maatalouden ohjaus- ja tukirahaston (EMOTR) varoin tuettuja tavoite 5b - ja 6 -kehittämistoimia sekä kansallisin varoin tuettuja maaseudun kehittämistoimia vuosina 1995-1999. Lisäksi kuvataan tilastotietoihin pohjautuen maaseutualueilla ja maataloudessa toteutunutta alue- ja rakennekehitystä samalla tarkastelujaksolla ja arvioidaan maaseudun kehittämistoimien vaikutuksia maaseutualueilla. Väestömuutoksia, työllisyyttä ja maatalouden kehitystä koskevassa tarkastelussa käytetään tavoitealuejaon lisäksi maaseututyypin mukaista aluejaottelua, jolla on mahdollista kuvata syrjäisen ja harvaan asutun maaseudun kehitystä suhteessa muihin maaseutualueisiin ja kaupunkeihin. Selvityksen keskeisenä johtopäätöksenä on, että taloudellinen kehitys maaseudulla on ollut heikkoa. Toteutuilla maaseudun kehittämistoimenpiteillä ei ole pystytty ratkaisevasti vaikuttamaan maaseudun rakenneongelmiin. Maaseutualueiden kehitysnäkymät, etenkin syrjäisimpien maaseutualueiden osalta, ovat heikot.

Avainsanat: Maaseutu, tavoiteohjelmat, kehittämishankkeet, rakennekehitys.

JUKKA-PEKKA KATAJA AND MARTTI PATJAS. 2001. EU'S OBJECTIVE 5B AND 6 PROGRAMMES AND DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN FINLAND. Pellervo Economic Research Institute Working Papers No. 48. 48 p. ISBN 952-5299-42-2, ISSN 1455-4623

ABSTRACT: This working paper describes Objective 5b and 6 rural development measures co-financed through EAGGF and similar national development measures implemented during the program period 1995-1999. At the same time, the study evaluates regional and structural development (population, employment) of the rural areas in Finland based on administrative statistic data and also assesses the significance of the rural projects for this development. In addition to describing rural development according to different objective areas also classification of different rural types in Finland is used in order to describe differences between remote rural areas, other rural areas and urban areas. The main conclusion of this study is that economic development of the rural areas in Finland has been relatively weak during the evaluation period. The rural development projects implemented have not had enough positive effects on the structural problems of the rural areas in Finland. The outlook of these rural areas, especially remote rural areas, is rather gloomy.

Key words: Rural, objective programmes, development projects, structural development.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ, ABSTRACT

1.	JOHDANTO	1
2.	EU:N RAKENNERAHASTOT JA NIIDEN TOIMINTA SUOMESSA	2
2.1	Rahastot ja niiden tavoitteet.....	2
2.2	Tavoite 5b - ja 6 –ohjelmat	4
3.	EMOTR-OSARAHOITTEISET KEHITTÄMISHANKKEET.....	10
3.1	Toteutetut kehittämishankkeet ja yrityshankkeet.....	10
3.2	Maaseutuelinkeinojen kehittämis- ja monipuolistamishankkeet	13
3.3	Metsätalouden ja puunjalostustoiminnan kehittäminen.....	18
3.4	Kylien ja maaseutumatkailun kehittäminen.....	20
4.	YRITYSRAHOITUS.....	22
4.1	EU-osarahoitteinen yritystuki	22
4.2	Kansallinen pienyritystuki	23
5.	MAASEUDUN KEHITYS	27
5.1	Maaseutualueet	27
5.2	Maaseudun väestö.....	30
5.3	Maaseudun työllisyys.....	34
5.4	Maatalouden kehitys	39
6.	YHTEENVETO.....	45
	LÄHTEET.....	47

1. JOHDANTO

Suomen jäsenyyttä Euroopan unionissa edelsi vilkas kansallinen keskustelu jäsenyyden merkityksestä Suomelle. Keskeisenä aihealueena oli erityisesti maatalouden tulevaisuus Suomessa. Maatalouden ohella myös aluepolitiikka oli esillä, mutta sen sijaan maaseutualueiden tulevaisuuden näkymistä keskustelu oli melko vähiä.

Suomen aluerakenne poikkeaa merkittävästi useimmista muista Euroopan maista. Lähes kaksi kolmasosaa maan pinta-alasta on harvaan asuttua maaseutua ja vain vajaat 5 % maastamme on kaupunkimaista aluetta. Suomi on edelleen hyvin maaseutuvaltainen maa ja maaseutualueiden kehityksellä on merkitystä koko maan kehitykselle. Maaseutualueiden tuleva kehitys ei vaikuta ainoastaan taloudellisesti, vaan sillä on vaikutuksia myös niin ympäristön kuin kansallisen kulttuuriperinnön muutosten kautta.

Tämän selvityksen tarkoituksena on antaa kokonaiskuva toisaalta niistä keskeisimmistä toimenpiteistä, joita maassamme on toteutettu maaseutualueiden kehittämiseksi vuosina 1995-1999 sekä toisaalta kertoa, mitä maaseudulla on tapahtunut näinä vuosina.

EU-jäsenyyden toteuduttua maaseutualueiden kehittämistoimintaan voitiin Suomessa käyttää yhteiseen alue- ja rakennepolitiikkaan kuuluvia toimenpiteitä, joita rahoitettiin EU:n rakennerahastojen varoilla. Suomessa pääosa maaseudun kehittämistoiminnasta tapahtui maaseutualueiden tavoite 5b -ohjelman sekä Pohjois- ja Itä-Suomen tavoite 6 -ohjelman kautta. Näiden ohjelmien lisäksi maaseutualueille on kohdennettu myös muita kansallisia ja EU-ohjelmia. Uudella ohjelmakaudella vuosina 2000-2006 maaseudun kehittämistoimia toteutetaan uusien tavoiteohjelmien avulla.

Tämä tarkastelu rajoittuu lähinnä EU:n maatalousrahaston sekä kansallisiin maaseudun kehittämistoimenpiteisiin. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista esittää kokonaistarkastelua siitä, miten julkinen rahoitus kokonaisuudessaan maaseutualueille on muuttunut EU-jäsenyyden aikana. Tällaiseen tarkasteluun tulisi muiden EU-rahastojen sekä eri kansallisten rahoitusmuotojen lisäksi ottaa mukaan myös valtion ja kuntien välinen rahaliikenne, sillä esimerkiksi valtionosuusjärjestelmällä ja sen muutoksilla on merkittävä vaikutus maaseutualueiden kehitykseen.

Tässä esitettävä selvitys maaseudun kehityksestä perustuu lähinnä julkisista tilastoista laadittuihin väestön, elinkeinojen ja työllisyyden kehitystä kuvaaviin tarkasteluihin. Nämä luvut ja tilastot eivät kuitenkaan kerro sitä, miten maaseudun asukkaat itse ovat kokeneet nämä viime vuodet. Se jääköön muiden selvitysten kohteeksi.

2. EU:N RAKENNERAHASTOT JA NIIDEN TOIMINTA SUOMESSA

2.1 Rahastot ja niiden tavoitteet

Euroopan unionin eräänä keskeisenä tavoitteena on vähentää jäsenmaiden ja eri alueiden välisiä kehityseroja (taloudellinen ja sosiaalinen koheesio). Kehityksessä jälkeen jääneitä ja taantuvia alueita tuetaan alue- ja rakennepoliittisin toimenpitein, joita taas rahoitetaan EU-jäsenmaiden yhteisin varoin muodostettujen rakennerahastojen avulla. Kehittämissuunnitelmissa korostetaan aluelähtöisyyttä ja kannustetaan yrittäjyyttä, uudenlaisten ratkaisujen etsimistä sekä eri tahojen tiivistä yhteistyötä. EU:n painopisteinä maaseutualueiden kehittämisessä ovat maa- ja metsätalouden vahvistaminen, maaseutualueiden kilpailukykyyn lisääminen, ympäristön ja maaseutuperinnön säilyttäminen sekä maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen edistäminen (European Commission 1997).

Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto EMOTR (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund EAGGF) koostuu tuki- ja ohjausosastosta. Ohjausosaston varoilla tuetaan maatalouden rakennemuutosta, tehostetaan elintarviketuotannon investointeja ja markkinointia ja tuetaan maaseutualueiden kehittämistä. Lisäksi ohjausosastosta on suunnattu tukea maataloudelle epäsuotuisten luonnonolosuhteiden aiheuttamien haittojen korvaamiseen.

Euroopan aluekehitysrahasto EAKR (European Regional Development Fund ERDF) on rakennerahastoista suurin ja sen toimenpiteet suunnataan pääasiassa tuotannollisten investointien lisäämiseen sekä infrastruktuurin ja työllistymisen parantamiseen yhteisön ongelmallisimmilla alueilla.

Euroopan sosiaalirahasto ESR (European Social Fund ESF) on yhteisön pääasiallinen väline alueiden inhimillisten voimavarojen kehittämisessä. Toimenpiteillä edistetään koulutusta ja ammattitaidon lisäämistä tavoitteena työmarkkinoiden elvyttäminen ja uusien työpaikkojen synty.

Kalatalousrahasto KOR (Financial Instrument for Fisheries Guidance FIFG) rahoittaa toimenpiteitä, jotka tähtäävät kalatalouden sopeuttamiseen alan rakennemuutokseen. Varoja suunnataan mm. satamien varustuksen ja satama-alueiden ympäristön parantamiseen, tuotantomenetelmien tehostamiseen sekä markkinointiin.

Rakennerahastot edistivät seitsemän tavoitteen toteutumista. Tavoitteet rakennerahastokaudella 1995-1999 olivat:

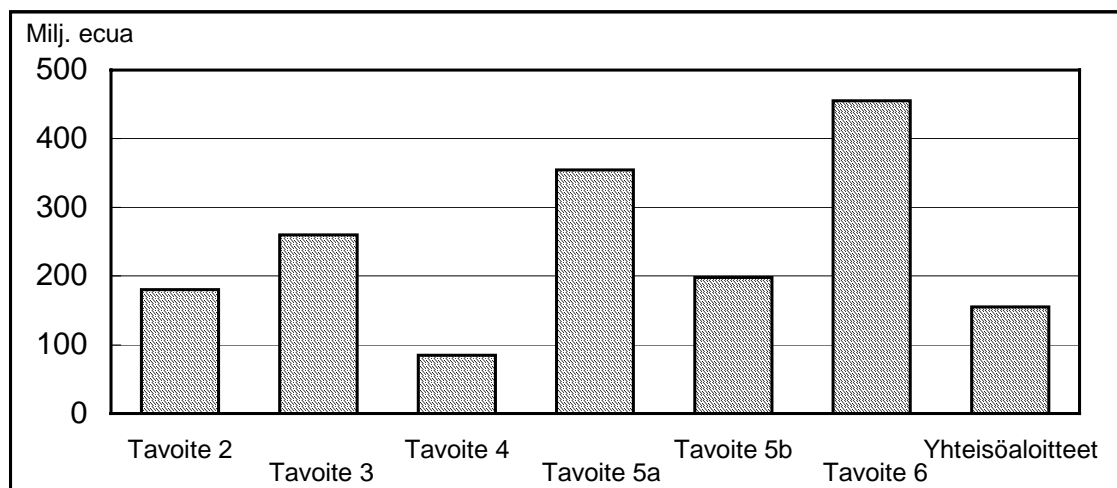
- 1 heikoimmin kehittyneiden alueiden tukeminen
- 2 teollisuuden rakennemuutoksesta kärsivien alueiden uudistaminen
- 3 nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyden torjuminen
- 4 työntekijöiden sopeuttaminen teollisuuden rakennemuutoksiin
- 5a maatalouden rakenneongelmien lievittäminen
- 5b maaseutumaisten seutujen kehittäminen ja rakenteellinen mukauttaminen
- 6 erittäin harvaan asuttujen alueiden kehittäminen.

Jäsenvaltioilla oli edellisten ohjelmien lisäksi mahdollisuus saada rakennepoliittista rahoitusta osallistumalla ns. yhteisöaloitteisiin. Rakennerahastojen varoista yhteisöaloitteisiin oli varattu noin 9 %.

Tavoitteet 1, 2, 5b sekä 6 olivat alueellisia. Niiden kohdealueet määriteltiin pääosin tilastollisin kriteerein. Tavoitteet 3, 4 ja 5a olivat horisontaalisia ts. ne eivät olleet sidottuja tiettyyn alueeseen, vaan niitä voitiin toteuttaa koko maassa tavoite 1 - ja tavoite 6 - alueiden ulkopuolella. Tavoite 1 ja tavoite 6 kattoivat myös horisontaaliset tavoitteet.

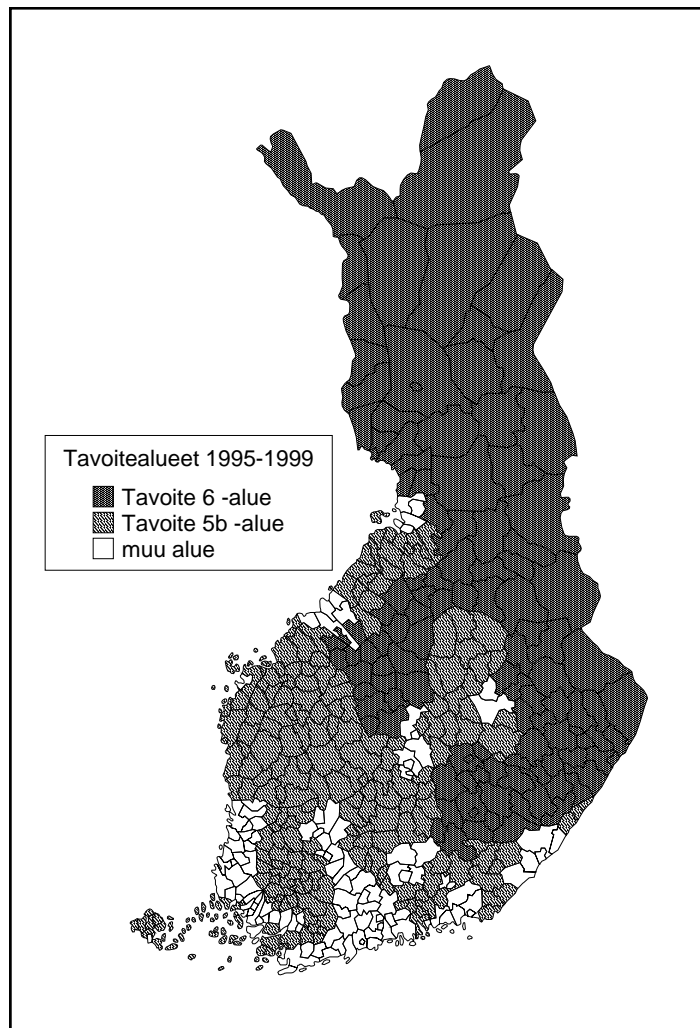
Ohjelmien rahoitussuunnitelma Suomessa vuosina 1995-1999

EU:n vanhoille jäsenmaille kohdistettiin vuosina 1994-1999 rakennerahastojen varoja noin 800 mrd. markkaa. Suomen osuudeksi rakennerahastovaroista kaudella 1995-1999 sovittiin liittymisneuvotteluissa noin 10 mrd. markkaa ja rahoituksen suunniteltiin jakaantuvan eri tavoiteohjelmien kesken kuvion 2.1. mukaisesti. Maaseutualueiden kehittämiseen kohdistuneiden alueellisten tavoiteohjelmien (5b ja 6) kohdistuminen esitetään puolestaan kuviossa 2.2.

Kuvio 2.1. EU:n rakennerahastojen rahoitus Suomessa tavoitteittain 1995-1999¹ (Euroopan komissio 1997).

¹ Ecu on noin 5,8 mk.

Kuvio 2.2. Maaseudun alueelliset tavoiteohjelmat 1995-1999.

2.2 Tavoite 5b - ja 6 -ohjelmat

Tavoite 5b -ohjelma

Tavoite 5b -ohjelmilla pyrittiin rakennemuutoksesta kärsivien maatalousalueiden kehittämiseen. Alueiden valinnassa yleisenä kriteerinä oli alueen alhainen sosio-ekonominen kehitys ja lisäksi käytettiin kahta seuraavista kolmesta kriteeristä: alueen maatalousvaltaisuus, maatalouden tulotaso sekä alhainen väestötiheys ja/tai väestön väheneminen (Malinen 1994).

Tavoite 5b -alueet kattoivat 26% EU:n pinta-alasta ja 9% (32,7 miljoonaa asukasta) väestöstä. (European Commission 1997). Suomessa 5b-ohjelman alue kattoi länsi-, keski- ja eteläosien maatalousvaltaiset alueet. Suomen 5b-alueella maa- ja metsätaloudessa työskentelevien osuus oli lähes neljännes eli 23,5%. Alueen väestötiheys on alhainen, 11,5 asukasta neliökilometrillä, eikä alueella sijaitse suuria kaupunkeja. Tavoite 5b -

ohjelma kattoi 28 % maan pinta-alasta ja 21,5% (1,09 miljoonaa asukasta) maan väestöstä (Euroopan komissio 1995a). Tavoite 5b -ohjelman toteuttamiseen osallistuivat aluekehitysrahasto, sosiaalirahasto ja maatalouden ohjaus- ja tukirahasto.

Suomen tavoite 5b -ohjelman tavoitteet olivat:

- 1) pienen ja keskisuuren yritystoiminnan vahvistaminen ja monipuolistaminen,
- 2) perusmaatalouden kilpailukyvyn vahvistaminen ja maatalousväestön toimeentulon monipuolistaminen ja
- 3) maaseudun palvelujen ja vetovoimatekijöiden kehittäminen.

Ohjelmalla pyrittiin tavoite 5b -alueen ja muun Suomen välisen tulo- ja kehittyneisyyden tason kaventamiseen. Ohjelman tavoitteena oli luoda tai turvata 22 000 työpaikkaa. Tavoitteena oli perustaa 6 000 uutta yritystä, joista 3 000 toimii maatilojen yhteydessä. Maatilojen lukumäärän alentumista pyrittiin hidastamaan sekä alueen koulutustasoa nostamaan.

Ohjelman kokonaiskustannus ohjelma-asiakirjan mukaan vuosille 1995-1999 oli runsaat 3,5 miljardia markkaa. EU:n rakennerahastoista tuleva osuus oli noin 1,1 miljardia markkaa. Vuoden 1999 loppuun mennessä EU-rahoitusta oli sidottu ohjelman toteutukseen yhteensä 1 198 milj. markkaa, joten EU-rahoituksen osalta ohjelman toteutumisaste oli 102 %. Ohjelman kokonaisrahoitus nousi noin 6,4 miljardiin markkaan lähinnä huomattavasti suunniteltua suuremman yksityisen rahoitusosuuden vuoksi.

Suomen tavoite 5b -ohjelman tavoitteita toteutettiin neljän eri toimintalinjan avulla. Nämä ohjelman neljä toimintalinjaa jakaantuivat edelleen yhteensä 19 eri toimenpidekokonaisuuteen. Manner-Suomen ohjelmaa toteutettiin 14 maakunnan alueella (kuviot 2.2), joista ainoastaan Etelä-Pohjanmaa oli kokonaisuudessaan tavoite 5b -aluetta.

Tavoite 5b -ohjelman seurantaraporttien mukaan ohjelman avulla on luotu 16 300 uutta työpaikkaa ja 2 000 uutta yritystä. (Malinen ym. 1998 ja 1999). Esitettyihin työpaikkamääriin on väliarvioinnin mukaan kuitenkin suhtauduttava hyvin varauksellisesti. Väliarvioinnissa todetaan edelleen, että ohjelma ei tule saavuttamaan asetettuja tavoitteita. Tämä ei kuitenkaan johdu ohjelman heikosta tai virheellisestä toteutuksesta. Siihen, että ohjelma ei saavuttanut kaikkia tavoitteitaan oli syynä osittain virheellisiin lähtökohdatietoihin perustuen määritetyt tavoitteet sekä tavoitealueen talouden toimintaympäristössä tapahtuneet huomattavat muutokset, joita ohjelmaa laadittaessa ei osattu arvioida oikein.

Taulukko 2.1. Tavoite 5b -ohjelman rahoitus toimintalinjoittain ohjelma-asiakirjan mukaisena.

	Kokonaiskustannus, milj. mk	EU:n rahoitus, milj. mk
1. Yritystoiminnan edistäminen (EAKR)	1 175	331
2. Alkutuotannon monipuolistaminen (EMOTR)	1 333	385
3. Osaamisen tason nostaminen (ESR)	551	176
4. Maaseutuyhteisöjen kehittäminen (EAKR)	468	202
Yhteensä	3 527	1 094

Tavoite 5b -ohjelman toimintalinja 2

Toimintalinjan 2, alkutuotannon monipuolistaminen, sisältämien toimenpidekokonaisuuksien (taulukko 2.2.) keskeinen tavoite oli lisätä maataloilla harjoitettavaa yritystoimintaa ja kehittää maatalojen toimintaa nykyistä kilpailukykyisemmäksi. Toimintalinjalla 2 oli keskeinen osa Suomen tavoite 5b -ohjelman määrällisten tavoitteiden toteutumisessa. Sille asetetut määrälliset tavoitteet olivat: 7 000 uutta tai säilytettyä työpaikkaa, 3 000 maatilalla uutta yritystoimintaa, 60 tuotekehitysyksikköä, 220 data - ja T&K -projektia ja 1 200 koulutettua henkilöä. Toimintalinjan 2 osuus koko ohjelman kokonaiskustannuksista oli 39,8 %.

Taulukko 2.2. EU:n ja kansallisen julkisen rahoituksen rahoituskehys toimenpidekokonaisuuksittain.

Toimenpidekokonaisuus	Julkinen rahoitus, milj. mk
2.1 Maaseutuelinkeinojen kehittäminen	365,4
2.2 Metsien hoidon ja käytön sekä puun energiakäytön edistäminen	119,9
2.3 Maatalojen mekaaninen puunjalostus	111,4
2.4 Kylien ja maaseutumatkailun kehittäminen	308,0
2.5 Maatalojen toimintaa palvelevat teknologian kehittämishankkeet	106,4
2.6 Kylien kehittämiseen ja maaseutumatkailuun liittyvä koulutus	28,1
Yhteensä	1 039,5

Tavoite 6 -ohjelma

Suomen ja EU:n välisissä liittymisneuvotteluissa sovittiin, että rakennerahastoille luodaan uusi tavoite, tavoite 6, jonka kriteerinä on harva asutus; alle 8 henkilöä/km². Tätä tavoitetta toteutettiin vain Suomessa ja Ruotsissa. Suomen tavoite 6 -alue kattoi maamme pohjoiset ja itäiset harvaan asutut alueet. Alueella asui kaikkiaan 840 000 asukasta; keskimäärin 4 henkeä neliökilometrillä.

Suomen tavoite 6 -alue on perinteisesti ollut maan vaikeinta työttömyysaluetta. Maatalous ja julkiset palvelut muodostavat alueen elinkeinotoiminnan rungon. Tavoite 6 -ohjelma pyrki alueen kokonaisvaltaiseen kehittämiseen. Ohjelman yleistavoitteiksi asetettiin:

- 1) alueen työttömyyden vähentäminen 2,1 prosenttiyksiköllä ja 8 000 työttömällä vuosittain,
- 2) alueen BKT:n eron pienentäminen kansalliseen keskiarvoon verrattuna 20 prosentista 15 prosenttiin,
- 3) 17 500 uuden työpaikan luominen teollisuuteen ja yksityisiin palveluihin ja
- 4) naisten ja nuorten työpaikkojen lisääminen.

Tavoitteisiin pyrittiin kolmen eri toimintalinjan toimenpitein (taulukko 2.3.), jotka jakaantuivat yhteensä 26 eri toimenpidekokonaisuuteen.

Taulukko 2.3. Tavoite 6 -ohjelman toimintalinjat ja niiden rahoitus ohjelma-asiakirjan mukaan.

	Kokonaisrahoitus, milj. mk	EU:n rahoitus, milj. mk
1. Yritystoiminnan vahvistaminen ja yritysten kilpailukyvyyn kehittäminen	2 977	891
2. Työvoimavarojen ja osaamisen kehittäminen	1 102	520
3. Maa-, metsä- ja kalatalous, maaseudun kehittäminen ja ympäristö	3 506	1 213
Tekninen tuki	108	53
Yhteensä	7 693	2 667

Ohjelman toteuttamiseksi käytettiin EU-rahoitusta 3 419 milj. markkaa eli hieman suunniteltua enemmän. Ohjelman kokonaisrahoitukseksi tuli 11 110 milj. markkaa, mikä ylitti selvästi suunnitellun rahoituskehityksen. Ylitys johtui lähinnä yksityisen rahoitusosuuden kasvusta. Tavoite 6 -alueella uusia yrityksiä ohjelman seurantietojen antamien lukujen mukaan syntyi yhteensä 2 600 ja uusia työpaikkoja pystyttiin luomaan kaikkiaan 19 500 (Alue-Integraattori 2/2000). Seurantatietojen työpaikkamääriin on myös tavoite 6 -ohjelman väliarvioinnissa suhtauduttu varauksellisesti (Sisäasiainmi-

nisteriö 2000). Ohjelman yleistavoite eli kehittyneisyseron kaventaminen muuhun Suomeen verrattuna ei väliarvioinnin mukaan toteutune.

Tavoite 6 -ohjelmaa toteutettiin 8 eri maakunnan alueella. Lappi, Kainuu, Pohjois-Karjala sekä Etelä-Savo kuuluivat kokonaisuudessaan tavoite 6-alueeseen. Lisäksi alueeseen kuului osia Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan, Keski-Suomen ja Pohjois-Savon maakunnista.

Toimintalinja 3 kattoi maa-, metsä- ja kalatalouden kehittämiseksi suunnatut toimenpidekokonaisuudet sekä maaseudun ja ympäristön kehittämisen. Yleisinä teemoina ohjelmassa oli maatilojen monipuolistumisen tukeminen, ympäristön suojeleminen sekä maaseutualueiden tasapainoinen kehitys (Euroopan komissio 1995b). Toimintalinja 3 muodostui kuudesta tavoite 5a -tyyppisestä toimenpidekokonaisuudesta² (3.1-3.5 ja 3.7), maanviljelijöiden koulutustoimenpiteistä (3.6), maaseudun kehittämispaketista (3.8-3.10) sekä ympäristönhoidon ja -suojeleminen toimenpidekokonaisuudesta (3.11). Toimintalinjan toteuttamiseen osallistuivat kaikki rahastot. ESR rahoitti toimenpidekokonaisuuksia 3.6 ja 3.9, EAKR toimenpidekokonaisuuksia 3.8 ja 3.11, KOR toimenpidekokonaisuutta 3.7 ja EMOTR toimenpidekokonaisuuksia 3.1-3.5 sekä 3.10.

Toimintalinjaan luotiin ohjelman viimeistelyvaiheessa laaja maaseudun kehittämissuunnitelma, jota rahoittivat yhteisesti EMOTR, EAKR ja ESR. Suunnitelman tavoitteena oli toimia monipuolisesti maaseutualueiden kehittämiseksi siten, että maaseutuyhteisöjen elinvoimaisuus säilyy ja väestön muutto keskuksiin vähenee. Maaseutusuunnitelman päämääräksi asetettiin maaseutualueiden taloudellisen perustan vahvistaminen ja luontaisten mahdollisuuksien hyödyntäminen.

Maaseutusuunnitelman EMOTR-toimenpidekokonaisuus 3.10 muodostui kolmesta osakokonaisuudesta. Näistä 3.10.1. sisältönä on ohjelma-asiakirjan mukaan yksityismetsien parantaminen, puun käyttö energialähteenä ja pienimuotoinen mekaaninen puunjalostus, 3.10.2 sisältönä on maatilojen elinkeinojen kehittäminen ja monipuolistaminen sekä tilojen tuotteiden markkinointi ja 3.10.3 kattaa kylien, maaseutumatkailun, kulttuuriympäristön ja maisemanhoidon kehittämisen. Ohjelmassa on asetettu kullekin osakokonaisuudelle seuranta- ja arviointi-indikaattorit. Käytettävissä olevaa rahoitusta ei kuitenkaan jaettu osakokonaisuuksien kesken.

² Toimenpidekokonaisuudet olivat: maatilatalouden rakenteen kehittäminen, nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamisen tukeminen, maatalouden luonnonhaittakorvaus (LFA), puutarha- ja tuottajayhteisöjen tukeminen, elintarviketeollisuuden jalostuksen ja markkinoinnin tukeminen sekä kalatalousrahaston rahoittama kalatalouden rakenteen kehittäminen.

Tavoite 5a -ohjelma

Suomessa toteutettiin myös koko maata koskeneen, maatalouden ja elintarviketalouden rakennesopeuttamiseen keskittyneen tavoite 5a -ohjelman toimenpiteitä. Tämä ohjelma liittyi maatalouden kehittämisen kautta varsin läheisesti muihin maaseudun kehittämisohjelmiin. Tavoite 6 -alueella Pohjois- ja Itä-Suomessa 5a-toimenpiteitä toteutettiin merkittävänä osana 6-ohjelman toimintalinjaa 3 (= maa-, metsä- ja kalatalouden sekä maaseudun ja ympäristön kehittäminen).

Tavoite 5a -ohjelman keskeisimpänä tavoitteena oli maatalouden rakennekehityksen edistäminen siten, että maatalouden ja maaseutualueiden toimintaedellytykset voidaan turvata tehokkaasti ja yhteisen maatalous- ja aluepolitiikan periaatteiden mukaisesti osana muun yhteiskunnan kehitystä. Maataloustuotanto-olosuhteiden, tuotantotapojen sekä jalostuksen ja markkinoinnin rakenteiden kehittämisellä pyrittiin saavuttamaan pitkällä aikavälillä pysyviä rakenteellisia parannuksia maatiloilla, maataloustuotantoon liittyvillä muilla aloilla ja myös ympäröivällä maaseudulla.

Maa- ja elintarviketalouden rakenteiden kehittämisen kokonaisrahoitukseksi muodostui kaikkiaan noin 9 mrd. markkaa (1,513 mrd. €), josta maatalousrahaston tukiosuus oli 2 mrd. markkaa (337 milj. €) (Euroopan komissio 2000). Huomattavin osa tavoite 5a -ohjelmärahoitusta kohdistui maatalouden luonnonhaittakorvaukseen, jota maksettiin tavoite 6 -alueen ulkopuolella yhteensä 6,4 mrd. markkaa. Lisäksi tuettiin maatilojen tuotannollisia investointeja, nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamista, maatilojen kirjanpidon kehittämistä sekä elintarviketeollisuuden tehostamista maataloustuotteiden jatkojalostuksessa ja markkinoinnissa.

Tavoite 5a -ohjelman rahoituksen kohdistuminen maatalouden ja elintarviketeollisuuden kehittämiseen koko ohjelmakaudella esitetään seuraavassa taulukossa.

Taulukko 2.4. Tavoite 5a -ohjelman rahoitus Suomessa v. 1995-1999 (Euroopan komissio 2000).

Kohde	Kokonaiskustannukset, milj. mk	EMOTR-tuki, milj. mk	EU-rahoitusosuus, %
Maatalous	6 861	1 749	25
Elintarviketeollisuus	2 136	256	12
Ohjelma yhteensä	8 996	2 005	22

3. EMOTR-OSARAOITTEISET KEHITTÄMISHANKKEET

Tässä luvussa esitetään aluksi (3.1) yleiskatsaus EMOTR-toimintaan tavoite 5b - ja 6 -alueilla. Rahoitus on käytetty kehittämis- ja yrityshankkeiden edistämiseen. Kehittämishankkeella tarkoitetaan valtioneuvoston (1996) päätöksen mukaan määriteltyä, määräaikaista, ohjelman mukaista kehittämistoimintaa, josta on laadittu suunnitelma ja johon osallistuu yksi tai useampi tuen saaja. Tuen saajan tulee olla luonnollinen henkilö, useampi luonnollinen henkilö yhdessä tai yksityis- tai julkisoikeudellinen yhteisö. Kehittämishankkeiden ohella tukea voidaan myöntää myös yrityskohtaisiin investointeihin ja kehittämiseen, mikäli tuen saaja osallistuu edellä kuvattuun kehittämissankkeeseen. Näitä yrityskohtaisia investointeja on tässä kutsuttu yrityshankkeiksi.

Kehittämishanketoiminta on ryhmitelty kolmeen eri kokonaisuuteen, joista kustakin suoritetaan yksityiskohtaisempi tarkastelu. Kokonaisuudet ovat maaseutuelinkeinojen kehittäminen ja monipuolistaminen (3.2), metsien käyttö ja puun jatkojalostus (3.3) sekä kylien ja matkailun kehittäminen (3.4).

3.1 Toteutetut kehittämissankkeet ja yrityshankkeet

Tavoite 5b -ohjelmassa on EU:n maatalousrahaston varoin rahoitettu yhteensä 1 562 kehittämissanketta vuosina 1995-1999 (Maa- ja metsätalousministeriö, hankerekisteri). Hyväksytyjen kehittämissankkeiden kustannusarvio oli tavoite 5b -alueella yhteensä 1 042 milj. markkaa. Tästä EMOTR-rahoitus sekä kansallinen rahoitus olivat yhteensä 645 milj. markkaa. Kuntien rahoitusosuus oli hieman yli 100 milj. markkaa ja yksityisen rahoituksen osuus 230 milj. markkaa. Kehittämissankkeen keskimääräinen kustannusarvio oli noin 660 000 markkaa, josta EU:n ja kansallisen tuen osuutta oli noin 410 000 markkaa hanketta kohden.

Tavoite 6 -ohjelman maaseutupaketissa maatalousrahaston rahoittamia kehittämissankkeita oli 568 kappaletta, joten tavoiteohjelmien kautta on tuettu näin yhteensä 2 130 maaseudun kehittämissanketta. Tavoite 6 -alueella kehittämissankkeiden kustannusarviot olivat yhteensä 395 milj. markkaa ja tukirahoitusta hankkeisiin oli sidottu 284 milj. markkaa. Kehittämissankkeen keskimääräinen kustannusarvio oli 695 000 markkaa, josta EU:n ja kansallisen tuen osuutta oli noin 500 000 markkaa hanketta kohden.

Kehittämissankkeisiin liittyviä yrityshankkeita toteutui tavoite 5b -alueella kaikkiaan 4 659 (taulukko 3.1.). ja niihin käytettiin kansallista ja EU-rahoitusta yhteensä 302 milj. markkaa. Tukea on maksettu tavoite 5b -alueella noin 30 % hyväksytystä kustannusar-

vioista eli tuetun yritystoiminnan kokonaisinvestoinnit tavoite 5b -alueella olivat hieman yli miljardi markkaa.

Tavoite 6 -alueella toteutui kaikkiaan 1 555 yrityshanketta (taulukko 3.1.). Yrityshankkeisiin oli käytetty sekä kansallista että EU-rahoitusta yhteensä 117 milj. markkaa ja kokonaisinvestoinnit olivat 383 milj. markkaa. Tavoite 5b - ja tavoite 6 -alueilla on rahoitettu siten yhteensä 6 214 yrityshanketta. Keskimääräinen tuki yrityshanketta kohti oli tavoite 5b -alueella 65 000 markkaa ja tavoite 6 -alueella 75 000 markkaa. Keskimääräinen kustannusarvio oli tavoite 5b -alueella 212 000 markkaa ja tavoite 6 -alueella hieman suurempi, 246 000 markkaa. Tavoite 5b - ja tavoite 6 -alueella kaudella 1995-1999 tehtyjen EMOTR-osarahoitteen maaseudun kehittämistoiminnan rahoituspäätösten pohjana olevien kustannusarvioiden loppusumma on kehittämis- ja yrityshankkeet yhteenlaskettuina yhteensä lähes 2,9 miljardia markkaa.

Kohderyhmän eli maaseutuyrittäjien tekemien tuettujen kehittämisinvestointien yhteismääräksi muodostui noin 1,3 miljardia markkaa (kuvio 3.1). Näille 6 200 yrityshankkeelle julkista tukea kohdennettiin runsas 400 milj. markkaa. Samaan aikaan yrittäjät maksoivat erilaisia osallistumismaksuja kehittämishankkeisiin noin 300 milj. markkaa. Yrittäjille ohjelmista kertyvä lisäarvo on siten tullut, mikäli sitä on saatu, pääosin kehittämisohjelmien tarjoaman asiantuntemuksen ja osaamisen vahvistumisen kautta.

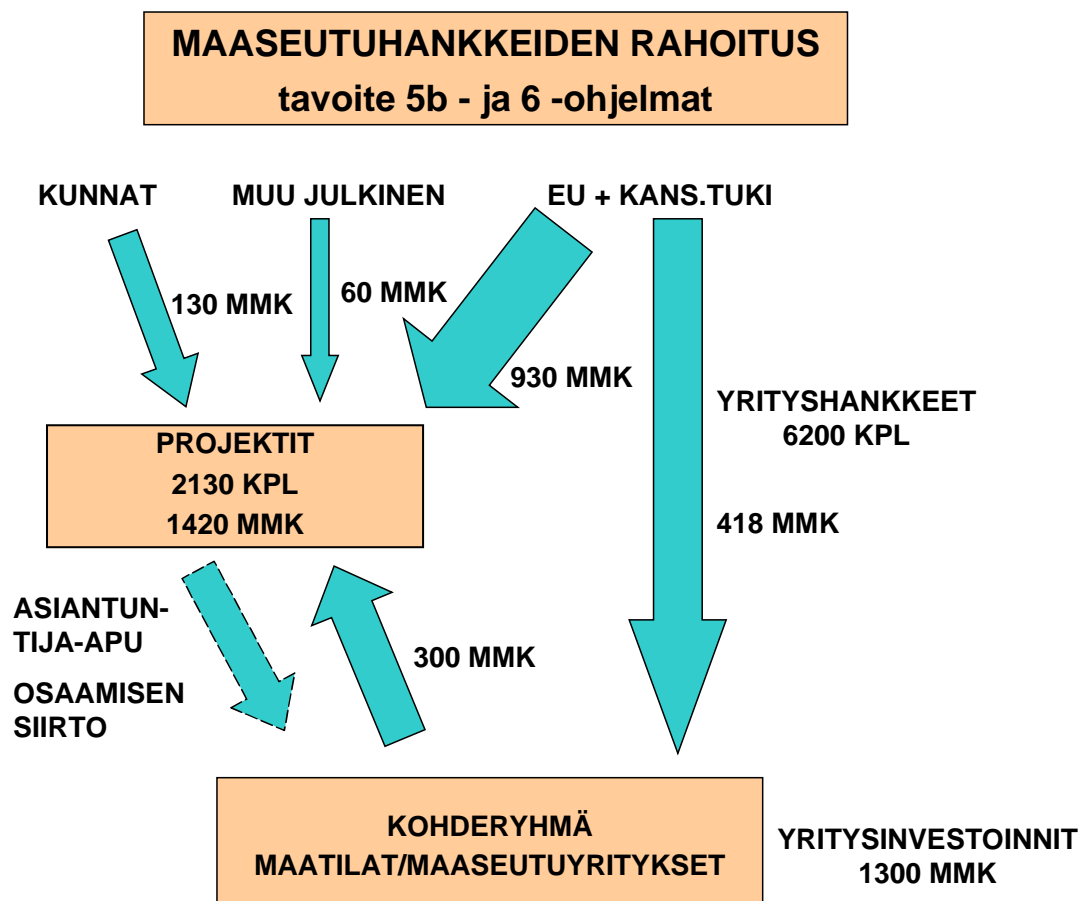
Kuviossa 3.1 esitetään kehittämisrahoituksen kanavoituminen tavoite 5b - ja 6 -ohjelmissä. Toteutettujen reilun 2 000 kehittämishankkeen rahoitukseen käytettiin yhteensä noin 1,4 mrd. markkaa, josta kohderyhmän rahoitusosuus (osallistumismaksut) oli 21 % ja julkinen rahoitusosuus oli siten 79 % eli reilut 1,1 mrd. markkaa. Kohderyhmän toteuttamissa 6 200 varsinaisessa yritysinvestoinnissa (1,3 mrd. mk) omarahoitusosuus oli kaikkiaan 68 % (880 milj. mk) ja julkinen tuki 32 % (418 milj. mk).

Toimenpiteiden kohderyhmän, maatalojen ja maaseutuyritysten hanketoiminnasta saama välitön rahallinen hyöty muodostuu vain runsaaksi 100 milj. markaksi, vaikka ohjelmaan on käytetty julkista rahoitusta yli 1 500 milj. markkaa. Ohjelman vaikuttavuus ei ole näin voinut tulla siten, että rahoitus olisi vahvistanut merkittävästi kohderyhmän yritystoiminnan kehittymistä. Pääpaino onkin ollut asiantuntija-avulla ja siihen liittyvässä osaamisen kehittämisessä sekä erilaisten kohderyhmää palvelevien yhteistyöjärjestelmien pystyttämisessä.

Taulukko 3.1. EMOTR -osarahoitteiset yrityshankkeet tavoite 5b - ja tavoite 6 - ohjelmissa 1995-1999³ (Maa- metsätalousministeriö).

	Yrityshankkeita kpl	Tuki yht., 1 000 mk	Mk/hanke
Etelä-Pohjanmaa	1 007	95 603	94 938
Pohjanmaa	1 506	50 977	33 850
Pohjois-Savo	236	25 853	109 546
Pirkanmaa	579	23 242	40 142
Pohjois-Pohjanmaa	155	20 320	131 098
Keski-Suomi	465	19 126	41 132
Varsinais-Suomi	148	15 230	102 908
Päijät-Häme	138	11 193	81 108
Kanta-Häme	83	10 859	130 828
Satakunta	185	10 434	56 400
Kymenlaakso	59	9 582	162 409
Etelä-Karjala	61	5 715	93 683
Uusimaa	30	2 527	84 244
Itä-Uusimaa	7	953	136 143
5b-alue	4 659	301 615	64 738
Pohjois-Karjala	535	48 169	90 036
Etelä-Savo	409	37 565	91 847
Kainuu	167	7 240	43 354
Keski-Suomi	260	6 683	25 704
Pohjois-Pohjanmaa	70	5 157	73 673
Savo	28	4 772	170 429
Lappi	45	4 116	91 463
Keski-Pohjanmaa	41	3 533	86 171
6-alue	1 555	117 235	75 393
Kaikki yhteensä	6 214	418 850	67 404

³ Maakunnat lajiteltu käytetyn yritystuen mukaan. Lukuja tulkittaessa huomioitava, että joistakin maakunnista mukana vain muutamia kuntia.

Kuvio 3.1. Maaseudun kehittämis- ja yrityshanketoiminta 5b- ja 6-ohjelmien avulla vuosina 1995-1999.

3.2 Maaseutuelinkeinojen kehittämis- ja monipuolistamishankkeet

Tavoite 5b -alueella toteutettiin kaikkiaan 735 maaseutuelinkeinojen kehittämiseen ja monipuolistamiseen kohdistettua hanketta (taulukko 3.2.). Näiden kehittämishankkeiden kokonaisrahoitukseksi muodostui kaikkiaan 369 milj. markkaa, josta noin 108 milj. markkaa (29 %) oli EU-osarahoitusta. Hankkeiden keskimääräinen kokonaisrahoitus oli noin puoli miljoonaa markkaa vaihdellen maakunnittain reilusta 200 000 markasta lähes miljoonaan markkaan.

Pohjanmaan eri maakuntiin kohdistui lähes puolet koko toimenpidekokonaisuuden rahoituksesta, mikä osoittaa näiden alueiden olleen hyvin aktiivisia ohjelmakauden 1995-1999 aikana. Myös suhteessa hankkeiden alueittaiseen määrään kohdistui niiden rahoituksen painopiste varsin selkeästi Pohjanmaan maakuntiin.

Taulukko 3.2. Maaseutuelinkeinojen kehittäminen (tpk 2.1) tavoite 5b -alueella (Maa- ja metsätalousministeriö, hankerekisteri).

Maakunta	Hanke- määrä, kpl	Kokonais- rahoitus, milj. mk	Rahoitus- osuus, %	Keskim. ra- hoitus, 1 000 mk
Etelä-Karjala	40	10,8	2,9	270
Etelä-Pohjanmaa	65	62,1	16,9	956
Häme	26	11,4	3,1	438
Itä-Uusimaa	21	4,8	1,3	229
Keski-Suomi	55	21,0	5,7	381
Kymenlaakso	57	18,0	4,9	316
Pirkanmaa	60	27,9	7,6	465
Pohjanmaa	69	44,8	12,2	649
Pohjois-Pohjanmaa	91	54,0	14,7	594
Pohjois-Savo	72	39,8	10,8	553
Päijät-Häme	27	10,6	2,9	393
Satakunta	72	27,8	7,5	386
Uusimaa	12	2,7	0,7	222
Varsinais-Suomi	68	32,9	8,9	483
Kaikki yhteensä	735	368,5	-	501

Tavoite 6 -alueen maaseutupaketin toinen toimenpidekokonaisuus eli maatilojen elinkeinojen kehittäminen ja monipuolistaminen sekä tilojen tuotteiden markkinointi piti sisällään reilut 300 hanketta, joiden rahoitukseksi muodostui yhteensä hieman alle 200 milj. markkaa.

Suhteessa 5b-alueeseen toimenpidekokonaisuuden toteutus vastasi varsin hyvin maatilojen määrän ja kaikkien toteutettujen maaseudun kehittämishankkeiden jakautumista tavoitealueittain. Etelä-Savo oli näissä tavoite 6 -alueen hankkeissa hyvin aktiivinen, joskin rahoituksen osalta Pohjois-Karjala ja Lappi vieläkin aktiivisempia (taulukko 3.3.). Pohjois-Karjalan hankkeet olivat noin miljoonan markan suuruisia, kun toimenpidekokonaisuuden keskimääräinen hanke maksoi reilut 600 000 markkaa.

Maaseutuelinkeinojen kehittämishankkeet jakaantuivat 5b- ja 6-alueille kohteittain taulukoiden 3.4 ja 3.5 mukaisesti. Suurin ryhmä eli laajahkot maaseutuhankkeet koostuvat erilaista maaseudun yrittäjyyden ja osaamisen kehittämisprojekteista, joissa koulutus ja yhteistyön edistäminen olivat hyvin keskeisellä sijalla. Näitä hankkeita toimi 5b-alueella runsaasti etenkin Pohjanmaan eri maakunnissa sekä Pohjois-Savossa. Tavoite 6 -alueella Etelä-Savossa toteutui suurin osa näistä hankkeista.

Taulukko 3.3. Maatilojen elinkeinojen kehittäminen ja monipuolistaminen sekä tilojen tuotteiden markkinointi (tpk 3.10.2) tavoite 6 -alueella. (Maa- ja metsätalousministeriö, hankerekisteri).

Maakunta	Hankemäärä, kpl	Kokonaisrahoitus, milj. mk	Rahoitusosuus, %	Keskim. rahoitus, 1 000 mk
Etelä-Savo	74	36,6	19,5	495
Kainuu	41	22,5	12,0	548
Keski-Pohjanmaa	10	6,2	3,3	616
Keski-Suomi	41	9,5	5,1	232
Lappi	53	43,6	23,2	823
Pohjois-Karjala	48	48,8	26,0	1 017
Pohjois-Pohjanmaa	23	16,9	9,0	735
Pohjois-Savo	14	3,7	2,0	266
Kaikki yhteensä	304	187,8	-	618

Taulukko 3.4. Maaseutuelinkeinohankkeiden kohdentuminen tavoite 5b -alueella.

Maakunta	Maaseutuhankkeet	Maatalous	Elintarvikkeet	Kerutuotteet	Luomutuotteet	Erikois- ja koriste-kasvit	Puutarha- ja kasvi-huonetuotanto	Muut hankkeet	Kaikki
Etelä-Karjala	11	7	2	4	3	2		11	40
E-Pohjanmaa	13	15	12	5	4	3	1	12	65
Häme	3	7	4	1	3	3		5	26
Itä-Uusimaa	8	1	5	2	2			3	21
Keski-Suomi	18	6	5	1	3	5		17	55
Kymenlaakso	13	14	6	7	1	4	3	9	57
Pirkanmaa	16	12	11	1	3	4	2	11	60
Pohjanmaa	21	17	2	6	3	4	4	12	69
P-Pohjanmaa	15	25	13	8	9	8	1	12	91
Pohjois-Savo	21	14	12	9	5	3		8	72
Päijät-Häme	8	6	4	3	1	2		3	27
Satakunta	17	6	8	17	4	4	10	6	72
Uusimaa	5	2	2		1		1	1	12
Vars.-Suomi	9	9	12	11	5	4	5	13	68
5b-alue yht.	178	141	98	75	47	46	27	123	735

Taulukko 3.5. Maaseutuelinkeinohankkeiden kohdentuminen tavoite 6 -alueella.

Maakunta	Maaseutuhankkeet	Maatalous	Elintarvikkeet	Keruutuotteet	Luomutuotteet	Erikois- ja koriste-kasvit	Puutarha- ja kasvi-huonetuotanto	Muut hankkeet	Kaikki
Etelä-Savo	21	13	7	8	13	3	4	5	74
Kainuu	12	10	4	5	1	4	1	4	41
K-Pohjanmaa	3	2	2	1	1			1	10
Keski-Suomi	15	3	7		2	4		10	41
Lappi	15	8	9	4	1	5	1	10	53
P-Karjala	12	9	6	10	4	3		4	48
P-Pohjanmaa	3	7	7	3	1			2	23
Pohjois-Savo	3	4	2	1	3			1	14
Kaikki	84	56	44	32	26	19	6	37	304

Maatalouden kehittämiseksi 5b-alueella toteutettiin tässä kokonaisuudessa lähes 150 hanketta. Satakunnassa, Varsinais-Suomessa ja Keski-Suomessa maataloushankkeiden osuus kaikista alkutuotannon kehittämishankkeista jäi vaatimattomaksi, kun taas Pohjanmaan maakunnissa noin neljäsosa toimenpidekokonaisuuden hankkeista kohdistui nimenomaan maatalouteen. Tässä esitettävien 5b-maataloushankkeiden lisäksi toimenpidekokonaisuudessa 2.5 (maatilojen toimintaa palvelevat teknologian kehittämishankkeet, taulukko 3.6.) toteutettiin reilut kymmenen ATK-hanketta, jotka liittyivät maatalouden perustuotannon kehittämiseen. Tavoite 6 -alueella Etelä-Savo ja Kainuu olivat hankemäärillä tarkasteltuna aktiivisimmat maakunnat maatalouden kehittämisessä.

Elintarvikkeiden pienimuotoisen jatkojalostuksen ja markkinoinnin kehittämiseksi toimitettiin noin sadassa projektissa, jotka keskittyivät yleensä maatilojen yhteydessä tai läheisyydessä toimivien maaseudun pienten elintarvikeyritysten kehittämiseen. Tavoite 6 -alueella näitä hankkeita toteutettiin varsin tasaisesti eri maakunnissa. Toimintatapoina näissä hankkeissa oli yleensä yrittäjäkoulutuksen, yhteistyön ja markkinointikanavien lisääminen. Keruutuotetoiminnan eli lähinnä marjojen, sienten ja vastaavien luonnontuotteiden keräämisen ja markkinoinnin kehittämiseksi toteutettiin myös varsin lukuisia hankkeita. Keruutuotehankkeita oli 6 -alueella eniten Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa.

Luomutuotannon ja -tuotteiden kehittämistoimintaa toteutettiin lähes 50 hankkeessa, jotka on tässä tarkastelussa erotettu varsinaisesta maatalouden perustuotannosta. Nämä hankkeet kohdistuivat tasaisesti eri puolille 5b-aluetta. Tavoite 6 -alueella luomuhankkeet sen sijaan keskittyivät voimakkaasti Etelä-Savon alueelle. Puutarha- ja kasvihuo-

netuotantoa sekä erikois- ja koristekasvien tuotantoa edistäviä toimenpiteitä toteutettiin 5b-alueella yli 70 hankkeessa. Tavoite 6 -alueella tämä toiminta oli vähäistä.

Taulukoiden viimeisin ja verrattain laaja ”muut hankkeet” –ryhmä koostuu hyvin erityyppisistä kehittämiskohteista, kuten esimerkiksi käsitöistä, erikoiseläinten kasvatuksesta, kalataloudesta, maaseudun palveluista, energian tuotannosta ja kivialan tuotanto-toiminnasta. Tavoite 5b -alueella ja osin 6-alueellakin näitä hankkeita oli melko tasaisesti eri maakunnissa. 5b-alueella ryhmä muodosti vajaan viidenneksen toimenpidekokonaisuuden hankemäärästä ja 6-alueella reilun kymmenesosan.

Tavoite 5b -alueen toimenpidekokonaisuus 2.5 eli tilojen toimintaa palvelevat teknologiahankkeet liittyvät läheisesti edellä kuvattuihin maaseutuelinkeinojen kehittämiskokonaisuuksiin, ja muutamat näistä olivat maatalouden perustuotantoa harjoittaville tiloille suunnattuja, pääasiassa liikkeenjohdon kehittämiseen tarkoitettuja ATK-hankkeita. Lukumääräisesti ja rahoituksen kannalta merkittävin osa teknologian kehittämishankkeista toteutui Etelä-Pohjanmaalla. Rahoituksen ja hankkeiden alueellinen kohdentuminen esitetään taulukossa 3.6.

Taulukko 3.6. Maatilojen toimintaa palvelevat teknologian kehittämishankkeet (tpk 2.5).

Maakunta	Hankemäärä, kpl	Kokonaisrahoitus, milj. mk	Rahoitusosuus, %	Keskim. rahoitus, 1 000 mk
Etelä-Karjala	3	0,5	1,0	167
Etelä-Pohjanmaa	35	16,2	32,2	463
Häme	4	5,1	10,1	1 269
Itä-Uusimaa	1	0,8	1,5	770
Keski-Suomi	2	0,6	1,1	288
Kymenlaakso	3	3,4	6,7	1 117
Pirkanmaa	5	4,5	9,0	904
Pohjanmaa	5	4,2	8,4	844
Pohjois-Pohjanmaa	10	3,9	7,8	393
Pohjois-Savo	17	8,5	17,0	502
Päijät-Häme	-	-	-	-
Satakunta	4	2,6	5,1	647
Uusimaa	-	-	-	-
Varsinais-Suomi	-	-	-	-
Kaikki yhteensä	89	50,3	-	565

3.3 Metsätalouden ja puunjalostustoiminnan kehittäminen

Metsätalouden kehittämiskokonaisuus koostui tavoite 5b -alueella kahdesta osasta, josta toinen kattoi varsinaisen metsätalouden ja puun energiakäytön, toinen taas pienimuotoisen puun jatkojalostustoiminnan. Metsien hoidon kokonaisuudessa (taulukko 3.7.) hankkeet olivat keskimäärin selvästi suurempia kuin hankkeet keskimäärin koko ohjelmassa. Tämä selittyy sillä, että tavoiteohjelman varoja kohdennettiin metsänparannustoimenpiteisiin tavoite 5b -alueilla ja näistä lukuisista yksittäisiä metsänomistajia koskevista hankkeista laadittiin usein vain yksi alueellinen laaja hanke. Metsänhoitoon ja -parannustoimenpiteisiin kohdistui näistä hankkeista noin kolmannes, mutta rahoituksesta huomattavasti enemmän. Energiahankkeet, joita oli lukumääräisesti seuraavaksi eniten, olivat huomattavasti pienempiä ja niiden toteutus oli usein paikallista. Erikoispuun ja puualan erikoistuotteiden kehittämiseen kohdistettiin noin 30 hanketta. Metsätalouden yleiseen kehittämiseen, yritysten yhteistyön edistämiseen sekä metsien monimuotoisuuden edistämiseen kohdistettiin hankkeita jo selvästi em. kolmea pääryhmää vähemmän.

Taulukko 3.7. Metsien hoidon ja käytön sekä puun energiakäytön edistäminen (tpk 2.2) tavoite 5b -alueella.

Maakunta	Hanke- määrä, kpl	Kokonais- rahoitus, milj. mk	Rahoitus- osuus, %	Keskim. rahoitus, 1 000 mk
Etelä-Karjala	13	10,8	4,9	828
Etelä-Pohjanmaa	9	36,1	16,4	4 016
Häme	6	3,5	1,6	583
Itä-Uusimaa	6	4,1	1,9	682
Keski-Suomi	4	8,2	3,7	2 055
Kymenlaakso	16	10,9	5,0	683
Pirkanmaa	19	26,6	12,1	1 401
Pohjanmaa	13	24,3	11,0	1 867
Pohjois-Pohjanmaa	12	21,6	9,8	1 799
Pohjois-Savo	13	36,5	16,5	2 804
Päijät-Häme	10	6,2	2,8	618
Satakunta	20	14,1	6,4	703
Uusimaa	6	1,8	0,8	295
Varsinais-Suomi	10	15,7	7,1	1 574
Kaikki yhteensä	157	220,3	-	1 403

Puun jatkojalostuksen kehittämiseksi hanketoiminta oli vilkkainta rahoituksella mitaten Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla (taulukko 3.7.). Vastaavasti vaatimattominta toiminta oli Pohjois-Pohjanmaalla ja Uudenmaan maakunnissa. Mekaanisen puunjalostustoiminnan hankkeiden keskikoko vaihteli alueittain huomattavasti. Etelä-Pohjan-

maalla hankkeet olivat kooltaan kymmenkertaiset Pohjois-Pohjanmaan hankkeisiin verrattuna.

Taulukko 3.8. Maatilojen mekaaninen puunjalostus (tpk 2.3) tavoite 5b -alueella.

Maakunta	Hanke- määrä, kpl	Kokonais- rahoitus, milj. mk	Rahoitus- osuus, %	Keskim. ra- hoitus, 1 000 mk
Etelä-Karjala	6	3,0	5,8	508
Etelä-Pohjanmaa	4	10,1	19,1	2 520
Häme	4	2,3	4,4	577
Itä-Uusimaa	2	0,5	1,0	258
Keski-Suomi	4	1,2	2,2	293
Kymenlaakso	6	5,5	10,5	921
Pirkanmaa	10	11,5	21,9	1 155
Pohjanmaa	5	2,9	5,5	582
Pohjois-Pohjanmaa	2	0,5	0,9	243
Pohjois-Savo	10	4,7	9,0	475
Päijät-Häme	8	4,3	8,2	541
Satakunta	9	2,2	4,2	247
Uusimaa	-	-	-	-
Varsinais-Suomi	5	3,9	7,4	786
Kaikki yhteensä	75	52,8	-	704

Tavoite 6 -ohjelmassa kaikki metsään liittyvät toimenpiteet kuuluivat samaan toimenpidekokonaisuuteen. Metsänparannushankkeiden rahoitus haukkasi varoista suurimman osan. Lapissa toimenpidekokonaisuuden toiminta painottui vahvasti metsänparannustoimenpiteiden edistämiseen. Energiahankkeita toteutettiin koko tavoite 6 -alueella melko vähän. Puun jatkojalostushankkeita hankkeista oli 26 kappaletta, joiden rahoitus vei noin 15 % kaikista metsätalouteen liittyvien toimenpiteiden rahoituksesta. Puun jatkojalostushankkeet olivat selvästi pienempiä kuin metsähankkeet keskimäärin. Voimakkainta puun jatkojalostustoiminnan kehittäminen oli Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa.

Taulukko 3.9. Yksityismetsien parantaminen, puun käyttö energialähteenä ja pieni-
muotoinen mekaaninen puunjalostus (tpk 10.1) tavoite 6 -alueella.

Maakunta	Hanke- määrä, kpl	Kokonais- rahoitus, milj. mk	Rahoitus- osuus, %	Keskim. rahoitus, 1 000 mk
Etelä-Savo	25	28,3	23,4	1 131
Kainuu	17	14,5	12,1	855
Keski-Pohjanmaa	5	3,5	2,9	704
Keski-Suomi	12	5,4	4,5	454
Lappi	7	26,2	21,7	3 742
Pohjois-Karjala	13	20,5	17,0	1 579
Pohjois-Pohjanmaa	13	17,0	14,1	1 306
Pohjois-Savo	6	5,1	4,3	857
Kaikki yhteensä	98	120,6	-	1 231

3.4 Kylien ja maaseutumatkailun kehittäminen

Matkailun ja kylien kehittäminen oli hyvin keskeisesti esillä tavoite 5b-ohjelma-asiakirjassa ja niiden edistämiseen onkin käytetty rahoitusta yli 300 milj. markkaa. Hankkeita on ollut lukumääräisesti runsaasti, mutta ne ovat olleet keskimäärin pienempiä kuin hankkeet yleensä. Etelä-Pohjanmaa muodostaa tässä ryhmässä selvän poikkeuksen, siellä hankkeen keskikoko on moninkertainen muihin maakuntiin verrattuna.

Matkailun kehittämiseen on rahoitusta käytetty monin verroin enemmän kuin mitä on matkailuelinkeinon suhteellinen osuus tavoite 5b -alueen työpaikoista maaseudulla. Kyseessä on kuitenkin ollut ohjelman mukainen toiminta.

Tavoite 6 -alueella kylien ja matkailun kehittämiseen on käytetty suhteellisesti vähemmän rahoitusta kuin tavoite 5b -alueella (taulukko 3.11.) . Kainuussa, Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaalla näitä hankkeita on ollut runsaasti ja näiden maakuntien alueilla on käytetty yli 70 % koko tavoite 6 -alueen rahoituksesta. Pohjois-Savossa, Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa on toteutettu vain muutamia kylähankkeita ja rahoitus on suunnattu näillä alueilla lähinnä matkailuhankkeisiin.

Taulukko 3.10. Kylien ja maaseutumatkailun kehittäminen (tpk 2.4) 5b -alueella.

Maakunta	Hanke- määrä, kpl	Kokonais- rahoitus, milj. mk	Rahoitus- osuus, %	Keskim. rahoitus, 1 000 mk
Etelä-Karjala	22	7,6	2,4	345
Etelä-Pohjanmaa	46	98,6	31,2	2 144
Häme	22	10,8	3,4	492
Itä-Uusimaa	10	3,3	1,0	331
Keski-Suomi	68	17,9	5,7	263
Kymenlaakso	40	12,8	4,0	320
Pirkanmaa	86	54,5	17,3	634
Pohjanmaa	34	21,2	6,7	622
Pohjois-Pohjanmaa	32	20,5	6,5	640
Pohjois-Savo	39	17,9	5,7	458
Päijät-Häme	28	12,3	3,9	440
Satakunta	24	7,0	2,2	292
Uusimaa	20	3,2	1,0	161
Varsinais-Suomi	67	28,1	8,9	420
Kaikki yhteensä	538	315,7	-	587

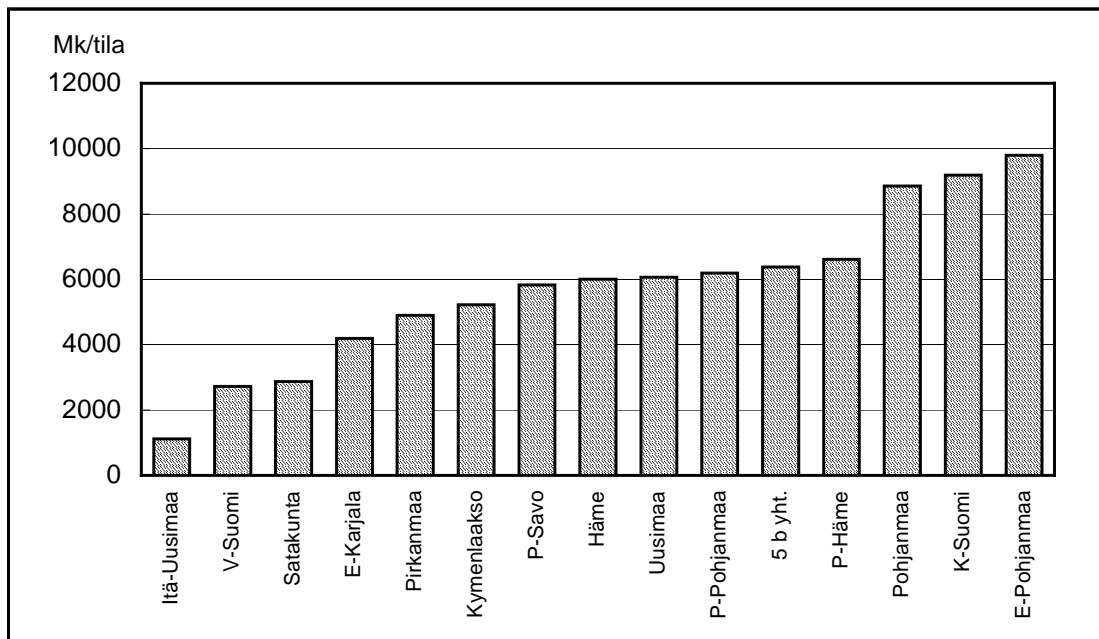
Taulukko 3.11. Kylien, maaseutumatkailun, kulttuuriympäristön ja maisemanhoidon kehittäminen (tpk 10.3) tavoite 6 -alueella.

Maakunta	Hanke- määrä, kpl	Kokonais- rahoitus, milj. mk	Rahoitus- osuus, %	Keskim. rahoitus, 1 000 mk
Etelä-Savo	9	4,5	5,2	504
Kainuu	36	24,2	27,7	672
Keski-Pohjanmaa	3	1,5	1,7	493
Keski-Suomi	31	10,7	12,2	345
Lappi	24	19,3	22,1	806
Pohjois-Karjala	9	7,2	8,2	795
Pohjois-Pohjanmaa	25	19,3	22,0	770
Pohjois-Savo	3	0,8	1,0	279
Kaikki yhteensä	140	87,5	-	625

4. YRITYSRAHOITUS

4.1 EU-osarahoitteinen yritystuki

Suoraan yrityksille suunnattua, yritystoiminnan edistämiseen tarkoitettua investointi- ja kehittämistoiminnan tukea oli käytetty tavoitealueilla hyvin eri tavoin. Seuraavissa kuvioissa yritystukeen käytetty julkinen rahoitus on suhteutettu alueen maatilayrittäjien määrään mukaan⁴.

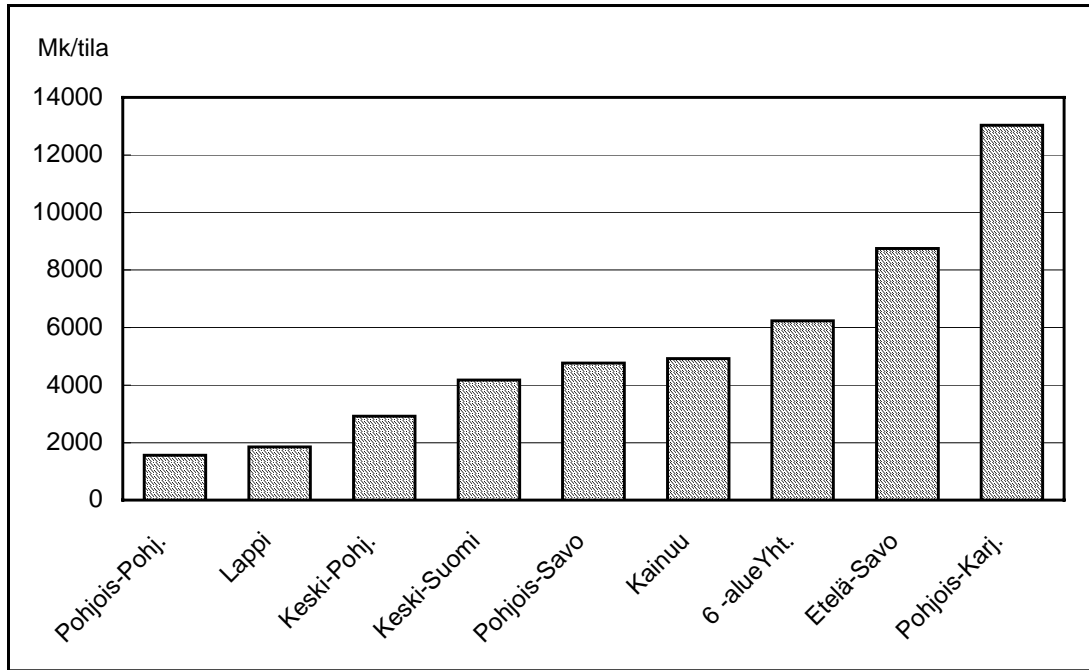
Kuvio 4.1. Myönnetty EMOTR-osarahoitteiset yritystuet yhteensä (EU-rahoitus ja kansallinen rahoitusosuus) tavoite 5b -alueen maakunnissa keskimäärin alueen maatilaa kohden 1995-1999⁵.

Tavoite 5b -alueella yritystukirahoitusta on käytetty vilkkaimmilla alueella maatalojen lukumäärään nähden moninkertaisesti verrattuna vähiten yritystukea käyttäneisiin alueisiin. Yritystukea on käytetty vähiten tavoite 5b -alueen eteläosissa ja eniten alueen läntisissä osissa.

Tavoite 6 -alueella alueen sisäiset erot ovat myös suuret. Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi ovat käyttäneet vähiten, kun taas Pohjois-Karjalassa on käytetty tukea hyvin aktiivisesti.

⁴ Maatalousrahaston tuen pääasiallinen kohderyhmä on alueen maatilayrittäjät.

⁵ Maatalojen lukumääränä käytetty vuoden 1998 maatalojen lukumäärää. Lähde maa- ja metsätalousministeriö (1999b) IACS- tiedot.

Kuvio 4.2. Myönnetyt EMOTR-osarahoitteiset yritystuet yhteensä (EU-rahoitus ja kansallinen rahoitusosuus) tavoite 6 -alueen maakunnissa keskimäärin alueen maatilaa kohden 1995-1999.

Niin tavoite 5b - kuin tavoite 6 -alueellakin yritysrahoitusta eniten käyttäneet maakunnat ovat painottaneet vahvasti yritystoiminnan edistämistä ja ovat suunnanneet rahoitusta yritysten investointi- ja kehittämistoiminnan tukemiseen.

4.2 Kansallinen pienyritystuki

EU-ohjelmien kautta saatujen kehittämisvarojen lisäksi Suomessa on ollut käytettävissä puhtaasti kansallisin varoin toteutettu järjestelmä maaseudun pienyritystoiminnan kehittämiseksi. Tämän järjestelmän avulla on voitu rahoittaa maatiloilla tai maaseutualueilla sijaitsevien yritysten investointeja ja kehittämistoimintaa sekä tukea uusien yritysten käynnistymistä. Kansallinen järjestelmä on ollut toiminnassa koko maan alueella ja siten myös niillä alueilla, jotka eivät kuuluneet tavoite 5b- tai 6 -ohjelma-alueisiin, oli mahdollisuus saada tukea maaseudun pienyritystoiminnan kehittämiseen.

Järjestelmä on ollut osittain päällekkäinen ohjelma-alueilla toteutettujen EU-kehittämistoimenpiteiden kanssa. EU-ohjelmien mahdollistama tukitaso oli kuitenkin hieman kansallisen järjestelmän tukitasoa korkeampi. Toisaalta tämän kansallisen järjestelmän kautta maaseutuyrittäjän oli mahdollista saada myös halpakorkoista lainaa yrityksensä kehittämiseen, kun EU-ohjelmien varat olivat avustusta. Näin pääomaa vaativissa investointihankkeissa kansallinen tukijärjestelmä saattoi olla yrittäjän kan-

nalta parempi vaihtoehto. Tässä tarkastelussa keskitytään vain avustusmuotoisen tuen määriin ja saajiin, sillä yleensä yrittäjä oli käyttänyt joko pelkästään avustusta tai avustusta ja lainaa.

Vuosina 1995-1999 maaseutuhallinto oli tehnyt runsaat 3 400 kokonaan kansallisesti rahoitettua pienyritystoiminnan avustuspäätöstä. Myönnetyn yritystuen yhteismäärä oli 113 milj. markkaa.

Taulukko 4.1. Maaseudun kansallinen pienyritystuki vuosina 1995-1999.

	Tuki, kpl	Tuki, 1 000 mk	Tuki, mk/hanke
Pirkanmaa	524	17 219	32 861
Etelä-Pohjanmaa	391	11 605	29 681
Keski-Suomi	195	7 441	38 157
Pohjois-Savo	253	7 222	28 544
Varsinais-Suomi	172	7 100	41 278
Pohjois-Pohjanmaa	177	6 992	39 500
Pohjanmaa	151	6 735	44 601
Satakunta	221	6 647	30 078
Keski-Pohjanmaa	126	5 900	46 825
Pohjois-Karjala	183	5 481	29 953
Kainuu	194	5 435	28 015
Uusimaa	159	4 374	27 510
Päijät-Häme	97	4 339	44 737
Lappi	142	3 806	26 802
Häme	104	3 456	33 229
Kymenlaakso	77	2 706	35 136
Etelä-Savo	93	2 628	28 256
Itä-Uusimaa	87	2 508	28 828
Etelä-Karjala	66	1 866	28 271
Yhteensä	3 412	113 459	33 253

Järjestys käytetyn rahoituksen mukaan.

Kokonaan kansallisen pienyritysrahoituksen sekä EU-ohjelmien maatalousrahaston kautta maaseudun yritystoiminnan kehittämiseen suoraan yrityksille ohjautuvana rahoituksena on käytetty vuosina 1995-1999 yhteensä 532 milj. markkaa.

Taulukko 4.2. Tavoite 5b - ja 6 -ohjelman sekä kokonaan kansallisen pienyritystuen yritysrahoitus yhteensä vuosina 1995-1999 maakunnittain.

	Yhteensä, kpl	Rahoitus, 1 000 mk	Mk/alueen maa- tila	Osuus tilois- ta, %
Pohjois-Karjala	718	53 650	13 185	17,6
Etelä-Pohjanmaa	1 398	107 208	10 167	13,3
Pohjanmaa	1 657	57 712	9 339	26,8
Etelä-Savo	502	40 193	8 689	10,9
Kainuu	361	12 675	7 957	22,7
Keski-Suomi	920	33 250	6 975	19,3
Pirkanmaa	1 103	40 461	6 397	17,4
Pohjois-Savo	517	37 846	5 956	8,1
Päijät-Häme	235	15 532	5 334	8,1
Pohjois-Pohjanmaa	402	32 469	4 395	5,4
Keski-Pohjanmaa	167	9 433	4 292	7,6
Häme	187	14 315	3 973	5,2
Kymenlaakso	136	12 288	3 854	4,3
Lappi	187	7 922	3 601	8,5
Etelä-Karjala	127	7 581	2 871	4,8
Satakunta	406	17 081	2 679	6,4
Varsinais-Suomi	320	22 330	2 256	3,2
Uusimaa	189	6 901	1 907	5,2
Itä-Uusimaa	94	3 461	1 763	4,8
Yhteensä	9 626	532 309	5 886	10,6

Järjestys käytetyn rahoituksen mukaan.

Taulukon 4.2 mukaan maaseudun pienyritystoiminnan rahoitusta on käytetty eniten Pohjois-Karjalassa, Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaan maakunnissa. Vähiten rahoitusta on käytetty Uudenmaan maakunnissa sekä Varsinais-Suomessa. Pohjanmaalla noin joka neljäs maatila on ollut kehittämisrahoituksen kohteena. Koska tuen saajina on myös jonkin verran muita maaseutuyrittäjiä kuin maataloilla sijaitsevia, todellinen luku lienee jonkin verran pienempi.

Myös Kainuussa kehittämistoimenpiteitä on toteutettu hyvin kattavasti. Kainuussa on käytetty aktiivisesti kansalliseen pienyritystukeen kuuluvaa yritystoiminnan tukea. Nämä avustukset ovat olleet kuitenkin markkamäärältään pieniä.

Yritystoiminnan rahoitusta on käytetty yleisesti Etelä-Suomessa vähemmän kuin maan muissa osissa. Tämä johtuu osittain siitä, että Etelä-Suomessa maatalan ulkopuolisia työmahdollisuuksia on ollut tarjolla muuta maata paremmin ja tarve yritystoiminnan

kehittämiseen on ollut vähäisempi. EU-ohjelmien alueet ovat olleet Etelä-Suomessa pieniä ja rikkonaisia, ja ohjelmien kehittämishankkeet eivät ole kyenneet synnyttämään yrityksiä ja kehittämään maaseudun yritystoimintaa niin tehokkaasti kuin parhailla alueilla. Näiden syiden lisäksi myös rahoitusta toteuttavan maaseutuhallinnon, alueen kuntien, eri kehittämisorganisaatioiden ja muiden yhteistyötahojen toiminta ei ole ollut niin aktiivista kuin Etelä-Pohjanmaalla tai Pohjois-Karjalassa.

5. MAASEUDUN KEHITYS

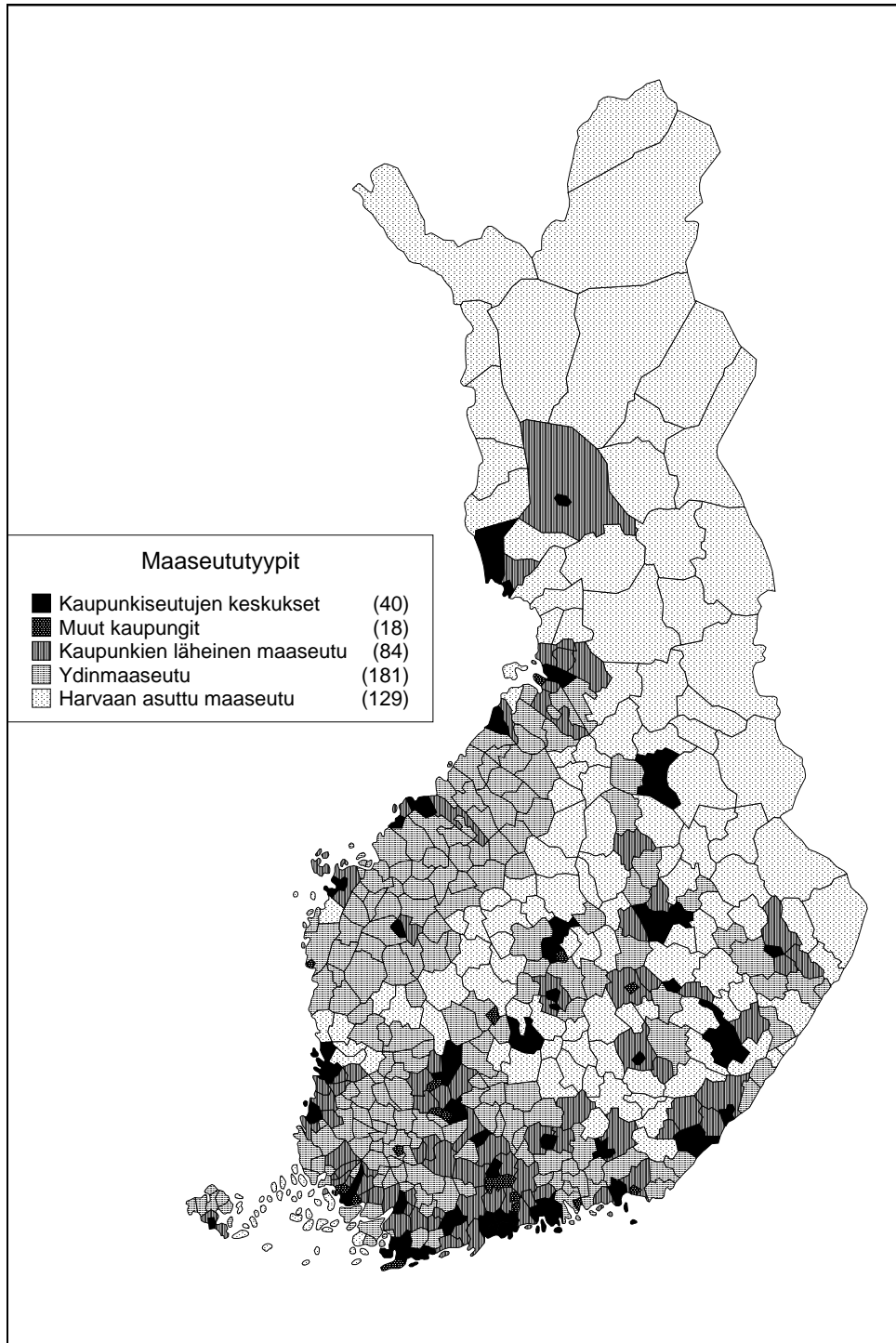
5.1 Maaseutualueet

Maaseutualueiden yksityiskohtainen ja yhtenevä määrittelyminen eri EU-jäsenmaissa on muodostunut melko vaikeaksi, sillä unionin alueella maaseutualueet ovat hyvinkin erityyppisiä vaihdellen niin jäsenmaiden välillä kuin niiden sisälläkin. Jäsenmaat ovat käyttäneet yleensä omia alueellisia luokitteluperiaatteitaan mm. maataloustuotannon harjoittamisen, väestötiheyden tai väestön vähenemisen perusteella (European Commission, DG VI 1997). Yleisimmin käytetty indikaattori on ollut tarkasteltavan alueen väestötiheys, joskin se vaihtelee unionin alueella erittäin voimakkaasti ja vaikeuttaa maiden vertailua. Mikäli alueiden ryhmittelyssä maaseudun enimmäisväestötiheydeksi asetetaan esimerkiksi 100 asukasta/km², asuu lähes 18 % EU-jäsenmaiden asukkaista maaseutualueilla, jotka kattavat yli 80 % unionin maa-alasta. Maittain tällä periaatteella lasketut maaseutualueiden väestöosuudet vaihtelevat 5 prosentista Hollannissa ja Belgiassa yli 50 prosenttiin Suomessa ja Ruotsissa.

Euroopan unionilla on yleisesti käytössä OECD:n kehittämä alueluokitusjärjestelmä NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques), joka on viisitasoinen hierarkkinen luokitus. Suomessa tasot muodostuvat Manner-Suomesta ja Ahvenanmaasta (NUTS 1), suuralueista (NUTS 2), maakunnista (NUTS 3), seutukunnista (NUTS 4) ja kunnista (NUTS 5). NUTS 1-4-alueiden maaseutumaisuutta tarkastellaan sen mukaan, minkä suuruinen osuus alueen väestöstä asuu maaseutukunnissa, joissa väestötiheys on alle 100 asukasta/km². Alhaisesta väestötiheydestä johtuen Suomessa ei ole lainkaan NUTS-luokitusjärjestelmän mukaisia kaupungistuneita maakuntia tai seutukuntia.

Lisäksi maaseutualueita voidaan ryhmitellä esimerkiksi sen mukaan, miten läheisesti ne ovat sidoksissa muun yhteiskunnan kehitykseen (European Commission 1998). Taajamiin ja kaupunkeihin yhteydessä olevalla maaseudulla väestön määrä ei vähene, eikä alkutuotanto muodosta enää työllisyyden perustaa, mutta maa on silti pääosin vielä maatalouskäytössä. Etenkin suurempien kaupunkien tuntumassa tällaiset maaseutualueet voivat ajan mittaan kehittyä asuinalueiksi ja vakiintua edelleen taajamiksi. Väli- muotoa edustavat maaseutualueet sijaitsevat suhteellisen etäällä kasvukeskuksista ja niissä harjoitetaan vaihtelevassa määrin sekä alku- että muuta tuotantoa. Monissa mais- sa tehokkaat ja suuret maatalouden tuotantoyksiköt sijaitsevat juuri tällaisilla alueilla. Syrjäisellä maaseudulla asukastiheys on hyvin alhainen ja maatalouden merkitys on alueen elinkeinoelämässä huomattava. Väestö on yleensä iäkäästä ja keskimääräinen tu- lotaso on suhteellisen alhainen. Palveluja on huonosti saatavilla ja suuremmat asutus- keskukset sijaitsevat etäällä. Erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomen maaseutukunnissa tällai- set piirteet ovat hyvin selvästi nähtävissä.

Suomessa maaseutualueiden kehityksen seuraamiseen on kiinnitetty viime vuosina runsaasti huomiota. Keränen ym. (2000) ovat uudistaneet vuonna 1993 julkaistua ja Suomessa yleisenä maaseutupolitiikan välineenä käytettyä maan alueellista maaseututyyppittelyä oheisen kartan mukaisesti (kuvio 5.1). Tässä alueluokittelussa maaseutua käsitellään kolmena eri kokonaisuutena mm. taajamien läheisyyden, työllisyysrakenteen ja muuttoliikkeen mukaan määriteltynä. Kaupunkien lähellä olevalla maaseudulla on periaatteessa varsin monipuoliset työllistämisen- ja yrittämismahdollisuudet, ydinmaaseudulla alkutuotannon eli maa- ja metsätalouden merkitys on edelleen hyvin vahva ja harvaan asutulla maaseudulla väestön poismuutto ja jäljelle jäävän väestön ikääntyminen ovat puolestaan keskeinen osa näiden alueiden kehitysongelmia. Kuten kartasta nähdään, kuuluu valtaosa (95 %) maastamme joihinkin kolmesta näin määritellystä maaseututyyppistä. Lähes kaksi kolmasosaa maan pinta-alasta on harvaan asuttua maaseutua, melkein neljännes on ydinmaaseutua ja reilut 10 % on kaupunkien läheistä maaseutua. ainoastaan noin 5 % Suomen maa-alasta on kaupunkimaista aluetta. Suomi onkin näillä perusteilla Euroopan unionin maaseutuvaltaisimman jäsenmaa.

Kuvio 5.1. Suomen alueelliset maaseututyypit (Keränen ym. 2000).

5.2 Maaseudun väestö

Päättynyt vuosikymmen merkitsi voimakasta muutosta niin maaseutualueiden väestömäärässä kuin sen työllisyysrakenteessa. Nyt jo lähes puolet maan väestöstä asuu tavoitealueisiin kuulumattomilla alueilla, joiden pinta-ala muodostaa vain vajaat 6 % Suomen kokonaismaa-alasta. 1990-luvun loppupuolen muuttoliike oli luonteeltaan paljon keskittävämpää kuin esimerkiksi edellisen vuosikymmenen talouskasvun aikana tapahtunut muutto (ETLA, PT & PTT 2001). Varsinkin Helsinki ja Oulu ympäristöineen vetivät työikäistä väestöä myös maaseutualueilta. Maakunnittain tarkasteltuna vuotuista muuttovoittoa kertyi koko maassa vain Uudellemaalle, Itä-Uudellemaalle, Varsinais-Suomeen, Ahvenanmaalle ja Pirkanmaalle. Muuttovoittoalueilla myös luonnollinen väestönkasvu on väestön nuoremasta ikärakenteesta johtuen ikääntyviä muuttotappioalueita nopeampaa. Lamaa edeltäneeseen aikaan verrattuna muuttotappio kasvoi voimakkaimmin Päijät-Hämeessä, Etelä- ja Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Etelä-Pohjanmaalla ja Lapissa.

Tavoite 5b -alueella väestön määrän väheneminen nopeutui selvästi lähes jokaisessa maakunnassa vuosikymmenen alkuvuosiin verrattuna. Uusimaa oli ainoa 5b-alueen maakunta, jossa väestön määrä kasvoi sekä vuosikymmenen alussa että EU-jäsenyyden aikana. Vuosina 1994-1999 Pohjois-Savon, Päijät-Hämeen, Satakunnan ja Etelä-Karjalan 5b-alueilla väestö väheni yli 3 prosentilla. Koko 5b-alueella asukasmäärä väheni vuosina 1990-1994 vajaan prosentin verran, mutta EU-jäsenyyden vuosien aikana vähennystä kertyi yli kaksinkertainen määrä. Koko 1990-luvun aikana 5b-alueen asukasmäärä pienentyi noin 33 000 henkilöllä eli kolmella prosentilla, kun samalla koko maan väkiluku kasvoi lähes 4 %.

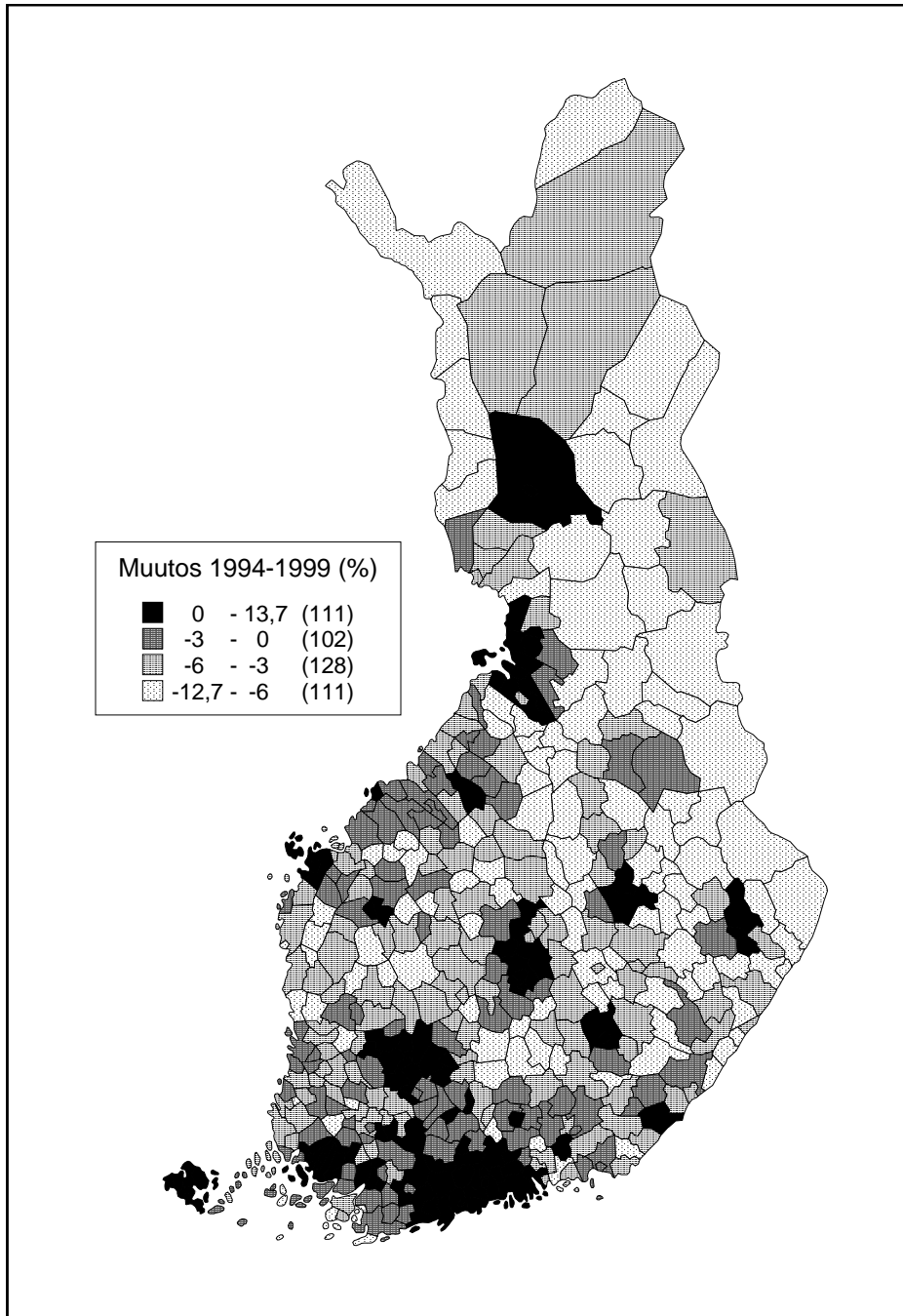
Tavoite 6 -alueella väestön väheneminen on ollut vielä 5b-alueettakin nopeampaa. Pohjois-Savossa väkiluku pieneni 10 % vuosikymmenen aikana ja myös Keski-Suomessa sekä Kainuussa väestön määrä väheni selvästi. Koko maan osalta suurimman suhteellisen muuttotappion maakunnat, Lappi ja Kainuu, menettivät väestöään vuosina 1995-1999 eniten Uudellemaalle (pääkaupunkiseutu) ja Pohjois-Pohjanmaalle (Oulun seutu).

Maaseututyypeittäin jaoteltuna (taulukko 5.1.) voidaan havaita, että muuttotappiosta ovat kärsineet erityisesti 6-alueen harvaan asutut seudut, joiden väki väheni vuosina 1994-1999 kaikkiaan 27 000 henkilöllä eli 7 %. Myös 5b-alueella ja muuallakin maassa harvaan asuttu maaseutu menetti samaan aikaan useita prosentteja väestöstään. Ainoastaan kaupunkien läheinen maaseutu ja kaupunkialueet tavoite 5b - ja 6 -alueisiin kuulumattomilla alueilla ovat kasvattaneet väestöään tarkastelujaksolla ja näiden kaupunkien asukasmäärä on kasvanut erityisen voimakkaasti.

Taulukko 5.1. Väestönmuutokset alueittain ja maaseututyypeittäin v. 1994-1999 (Tilastokeskus).

Alue	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Koko alue
5b-alue, %	-5,4	-3,1	-0,2	-1,0	-2,9
- henkilöä	-10 015	-19 391	-296	-1 204	-30 906
6-alue, %	-7,0	-4,4	-0,8	-0,3	-4,0
- henkilöä	-27 016	-5 411	-707	-736	-33 870
Muut alueet, %	-3,9	-2,6	3,1	5,1	4,3
- henkilöä	-360	-4 178	17 470	123 844	136 776
Koko maa, %	-6,4	-3,2	2,1	4,4	1,4
- henkilöä	-37 391	-28 980	16 467	121 904	72 000

Karttakuvioista (kuviot 5.2) käyvät väestön kasvualueet selkeästi ilmi. Helsinki-Tampere-Turku -kolmion lisäksi kasvualueita ovat Oulun ja Jyväskylän seudut. Muut kasvualueet ovat lähinnä yksittäisiä maakuntien keskuskaupunkeja. Väestöä menettäneitä alueita löytyy Itä- ja Pohjois-Suomen lisäksi maan kaikista osista. Väestötappioalueita on runsaasti mm. Hämeessä, Satakunnassa ja Pohjanmaan maakunnissa.

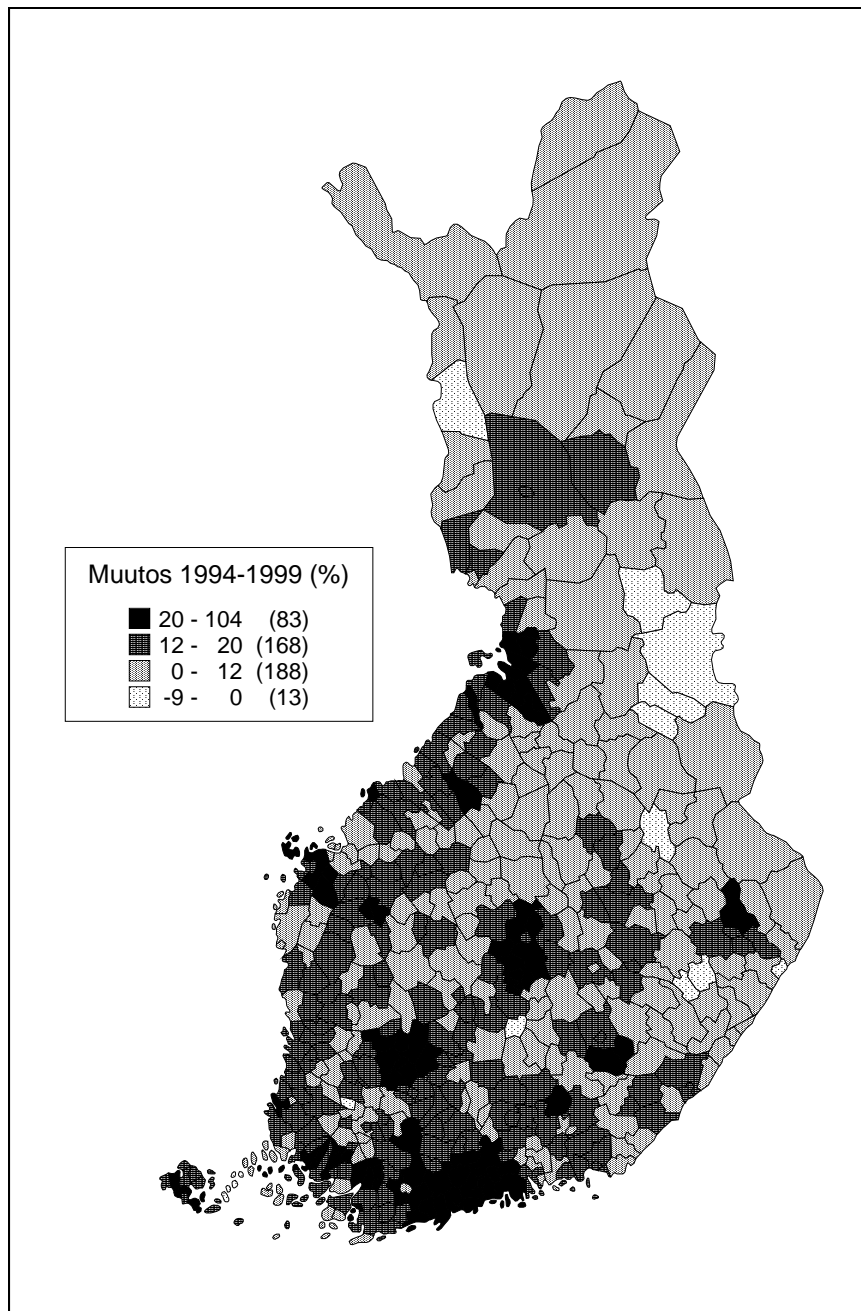

Kuvio 5.2. Väestön määrän kehittyminen vuosina 1994-1999 (Tilastokeskus).

Ansiotulojen alueellinen kehittyminen

Maaseutukuntien mahdollisuudet vaikuttaa itse oman alueen kehitykseen ovat heikkenemässä, sillä verotulokertymät ovat monilla alueilla kasvaneet selvästi keskimääräistä heikommin. Ansiotulojen äyrit (kuvio 5.3) ovat lisääntyneet eniten pääasiassa niillä alueilla, joilla myös väestön määrä on kasvanut eniten tarkastelujaksolla 1994-1999. Vastaavasti ne muutamat kunnat, joissa ansiotulojen äyrit ovat tällä ajanjaksolla vähentyneet, ovat myös menettäneet eniten väestöstään. Kasvualueille on muuttanut työikäistä väestöä ja ansiotaso on noussut nopeammin kuin maaseutualueilla. Taantuvilla alueilla

taas eläkeläisten osuus on noussut ja työttömien osuus pysynyt korkeana, joten näiden alueiden ansiotulokehitys on siten muodostunut selvästi kasvualueita heikommaksi.

Kuvio 5.3. Ansiotuloista kertyneiden veroäyriä kehittyminen vuosina 1994-1999 (Tilastokeskus).

5.3 Maaseudun työllisyys

Työllisyystilanne parani lähes kaikissa osissa maata vuodesta 1994 vuoteen 1999 mennessä vuosikymmenen alun laman helpotettua. Etenkin kaupunkien ja kaupunkien läheisen maaseudun työllisyys parani selvästi koko maan työllisten määrän noustessa samalla myös yli 10 % (taulukko 5.2.). Ydinmaaseudulla työllisyys on myös parantunut lähes kaikissa maakunnissa Etelä- ja Pohjois-Karjalaa sekä Kymenlaaksoa lukuun ottamatta.

Kaikilla alueilla työllisyys ei ole kuitenkaan kehittynyt näin suotuisasti. Harvaan asutun maaseudun työllisten määrä on vähentynyt noin 3 000 henkilöllä eli lähes 2 %. Vain Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla harvaan asuttujenkin alueiden työllisyystilanne on jonkin verran parantunut. Maakunnista Kainuun ja Lapin työllisyyskehitys on kokonaisuudessa ollut huonointa. Työllisyydessä olevat erot ovat kasvavassa ei ainoastaan maakuntien välillä vaan myös maakuntien sisällä.

Taulukko 5.2. Työllisten määrän muutos alueittain (%) v. 1994-1999.

Maakunta	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydinmaaseutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Kaikki
Etelä-Karjala	-6,0	-12,6	+3,5	+7,8	+4,4
Etelä-Pohjanmaa	+2,0	+3,7	+40,5	+16,5	+7,9
Etelä-Savo	-2,3	+2,4	+11,5	+6,8	+4,4
Häme		+2,1	+5,6	+14,9	+9,6
Itä-Uusimaa		+2,7	+9,1	+8,4	+7,8
Kainuu	-3,0	+4,3		+5,6	+1,0
Keski-Pohjanmaa		+2,5	-1,2	+9,3	+5,9
Keski-Suomi	+0,5	+3,8	+34,5	+15,8	+12,3
Kymenlaakso	-5,3	-1,4	+6,7	+5,7	+4,3
Lappi	-0,7		+7,2	+3,6	+2,3
Pirkanmaa	+3,1	+5,4	+15,9	+22,4	+17,2
Pohjanmaa	-1,8	+3,7	+12,7	+14,8	+10,2
Pohjois-Karjala	-3,8	-2,6	+9,0	+14,0	+3,8
Pohjois-Pohjanmaa	+2,6	+7,2	+11,6	+24,8	+15,3
Pohjois-Savo	-5,9	-0,4	+7,1	+15,1	+7,0
Päijät-Häme	-7,5	+6,2	+9,3	+15,5	+11,3
Satakunta	-5,2	+3,0	+6,3	+5,8	+4,2
Uusimaa		+6,0	+20,3	+22,8	+22,4
Varsinais-Suomi	+0,8	+7,6	+14,2	+16,0	+13,8
Tavoite 5b	-2,2	+3,9	+10,8	+10,4	+4,8
- henkilöä	-1 225	+7 878	+4 473	+5 598	+16 724
Tavoite 6	-1,5	+1,1	+9,4	+7,0	+2,8
- henkilöä	-1 685	+416	+1 883	+6 800	+7 414
Muut alueet	-4,8	+5,4	+14,1	+19,0	+17,7
- henkilöä	-110	+2 937	+22 357	+202 397	+227 581
Koko maa*	-1,7	+3,8	+13,1	+17,6	+13,2
- henkilöä	-3 020	+11 231	+28 713	+214 795	+251 719

*Ei Ahvenanmaa.

Työpaikat toimialoittain

Tarkasteltaessa eri toimialojen työllisyyden kehittymistä, nähdään, että maatalouden työllisyyden kehitys poikkeaa oleellisesti muiden alojen työllisyyden kehityksestä. Koko maassa maatalouden työllisyys väheni noin kolmanneksella, eikä eri tavoitealueiden välillä ole ollut juurikaan mainittavia eroja. Tämä väheneminen johtuu käytännössä siitä, että maataloudessa rationalisointi on lisääntynyt edelleen merkittävästi. Vaikka maatalojen määrä on pudonnut koko ajan, on maatalouden tuotanto kuitenkin säilynyt suunnilleen ennallaan keskimääräisen tilakoon kasvaessa. Maaseututyypeittäin tarkasteltuna

harvaan asutulla maaseudulla maatalouden työllisyys on pienentynyt hieman nopeammin kuin muilla alueilla.

Julkisten palvelujen (julkinen hallinto, koulutus, terveydenhuolto, muut julkiset palvelut) työllisten määrä on lisääntynyt kaikilla tässä tarkastelussa olevilla alueilla, eikä maaseututyyppeinkään välillä ole nähtävissä suurempia eroja. Yksittäisissä kunnissa tai maakunnissa työllisyyden kehittyminen julkisissa palveluksissa vaihtelee kuitenkin voimakkaasti. Kokonaisuudessaan julkisten palvelujen työllisten määrä on kasvanut lähes keskimääräistä työllisyyden kasvua vastaavasti.

Harvaan asutulla maaseudulla maatalouden ulkopuolisten alojen kasvu ei ole riittänyt korvaamaan maataloudesta menetettyjä työpaikkoja. Ydinmaaseudulla kasvu on ollut jo riittävää korvaamaan menetetyt työpaikat, mutta työpaikkojen lisäyksestä huomattava osa on tullut julkisen sektorin työpaikkojen lisäyksestä. Teollisuuden ja yksityisen palvelusektorin kasvu on ollut hyvin monessa maaseutukunnassa vaatimatonta.

Kaupungeissa ja kaupunkien läheisellä maaseudulla teollisuuden sekä yksityisten palvelujen työllisten määrä lisääntyi runsaalla viidenneksellä eli kasvua on ollut noin 4 % vuodessa. Tämä kertoo selkeästi näiden alueiden elinkeinojen voimakkaasta myönteisestä kehityksestä.

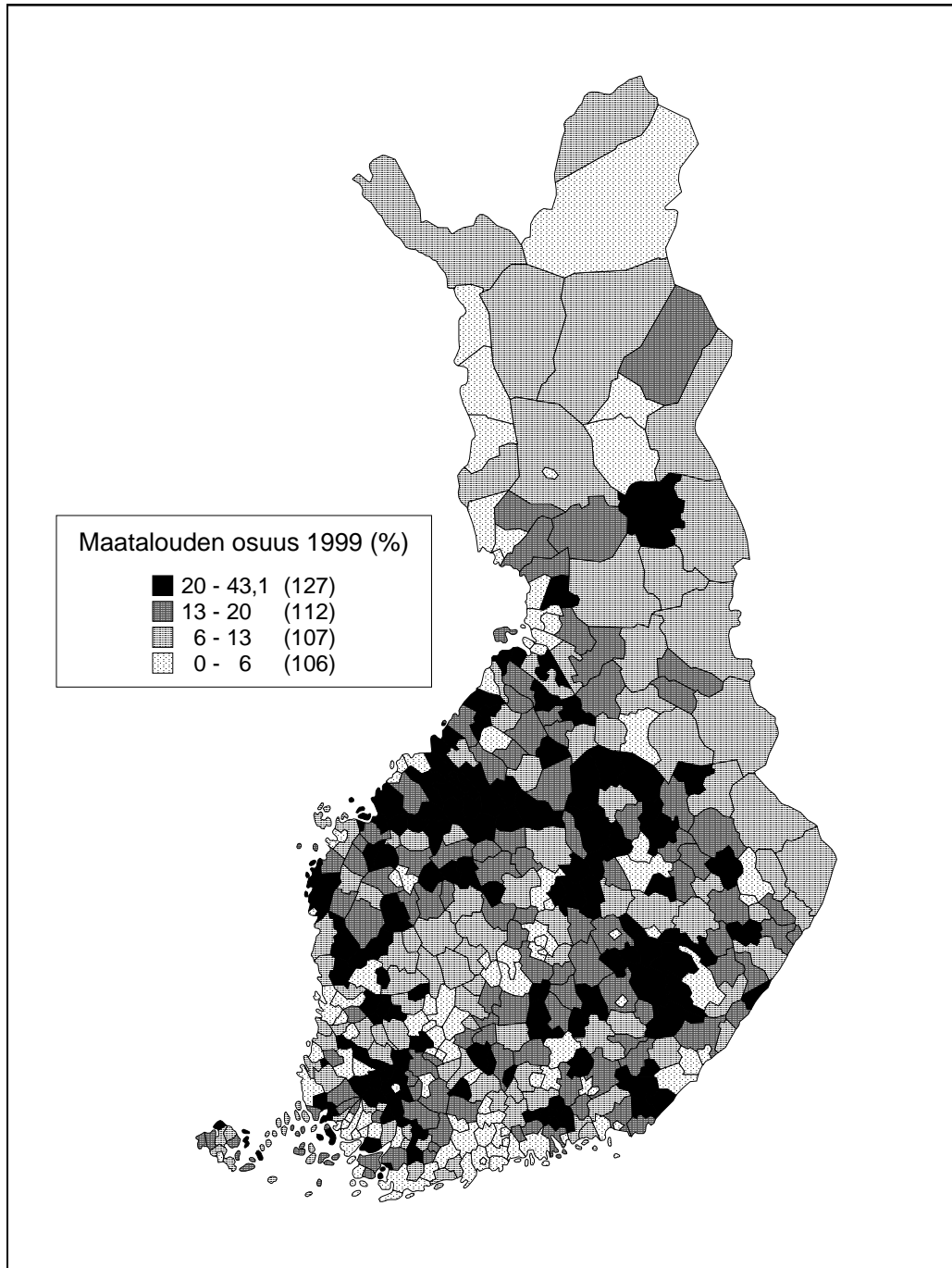
Taulukko 5.3. Työllisten määrän muutos alueittain ja toimialoittain (%) v. 1994-1999 (Tilastokeskus).

Alue	Toimiala	Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Kaikki
Tavoite 5b -alue	- maatalous	-34,8	-31,8	-32,2	-29,3	-32,4
	- julkiset palvelut	+9,0	+16,0	+12,9	+11,6	+13,7
	- muut alat	+7,9	+15,4	+20,7	+10,7	+14,0
Tavoite 6 -alue	- maatalous	-36,3	-30,3	-35,4	-36,0	-34,6
	- julkiset palvelut	+5,2	+8,3	+12,8	+8,5	+7,6
	- muut alat	+7,7	+14,6	+23,9	+7,2	+9,4
Muut alueet	- maatalous	-42,4	-30,1	-32,3	-25,6	-30,1
	- julkiset palvelut	+7,1	+4,8	+12,3	+14,0	+13,5
	- muut alat	-1,9	+13,1	+21,3	+21,8	+21,4
Koko maa*	- maatalous	-35,8	-31,4	-32,8	-27,4	-32,5
	- julkiset palvelut	+6,4	+12,7	+12,5	+13,4	+12,6
	- muut alat	+7,6	+14,8	+21,4	+20,3	+18,7

*Ei Ahvenanmaa.

Maatalouden työpaikat

Maatalouden osuus työllisistä on pudonnut nopeasti viime vuosina. Se on kuitenkin vielä edelleen hyvin merkittävä; 127 kunnassa on maataloudessa työpaikoista yli 20 %. Vuonna 1999 maatalouden työllistävä vaikutus oli merkittävintä Pohjanmaalla, Keski-Suomessa ja Etelä-Savossa (kuviot 5.4). Maatalouden osuus työllisistä oli pudonnut 5b-alueella selvästi alle 15 prosenttiin ja tavoite 6 -alueella alle 10 prosenttiin. Maatalouden osuus kaikista työllisistä tavoitealueittain oli suurin Itä-Uudenmaan 5b-alueella (24 %) ja Keski-Pohjanmaan 6-alueella (27 %).

Kuvio 5.4. Maatalouden työpaikkaosuus vuonna 1999 (Tilastokeskus).

Yritysten toimipaikat

Työpaikkojen määrä lisääntyy joko siten, että alueelle syntyy uusia yrityksiä tai alueen yritykset kasvavat ja niihin syntyy uusia työpaikkoja. Rakenerahasto-ohjelmien keskeisenä tavoitteena oli kasvattaa alueella olevien yritysten määrää. Yritysten määrä onkin lisääntynyt koko maassa ja kaikilla tavoitealueilla viime vuosina (taulukko 5.4.). Yritysten toimipaikkojen määrän kehityksessä vaihtelua on kuitenkin ollut paljon. Kainuun ydinmaaseutua lukuun ottamatta toimipaikkojen määrä on kasvanut myös kaikilla maaseutualueilla. Kainuussa ja Lapissa toimipaikkojen määrän kokonaiskasvu on kuitenkin ollut varsin vähäistä ja Pohjois-Karjalassa sekä Pohjanmaan rannikkoseudullakin toimipaikkojen määrän kasvu on jäänyt alle 10 prosenttiin. Jos samaan aikaan katsotaan työllisten määrän kehitystä (taulukko 5.2.), on maatalouteen painottunut Pohjanmaan rannikkoseutu pystynyt kuitenkin lisäämään työllisyyttään varsin hyvin muihin hitaan toimipaikkojen kasvun maakuntiin verrattuna. Tämä kertoo siitä, että olemassa olevat yritykset ovat pystyneet kasvamaan ja siten työllisyys on parantunut ainakin maakunnan kaupungeissa ja niiden läheisyydessä.

Toimipaikkojen muutosten osalta varsinkin Itä-Uusimaa ja Uusimaa erottuvat selkeästi voimakkaan kasvun maakuntina. Muut maakunnat jäävät selvästi näiden maakuntien luvuista. Tavoite 5b - ja 6 -alueet eivät juurikaan eroa toisistaan yritysten toimipaikkojen muutoksella mitattuna. Sen sijaan tavoite 5b - ja 6 -alueeseen kuulumattomalla alueella yritysten toimipaikkojen lisäysvauhti on ollut selvästi nopeampi kuin näillä ohjelma-alueilla. Etelä-Suomessa ja etenkin pääkaupunkiseudulla ympäriskuntineen yritystoiminnan lisääntyminen on ollut voimakkainta.

Taulukko 5.4. Yritysten toimipaikkojen määrän muutos (%) v. 1994-1999.

Maakunta	Harvaan asuttu maa- seutu	Ydinmaa- seutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Kaikki
Etelä-Karjala	+7,6	+5,4	+19,2	+18,0	+16,0
Etelä-Pohjanmaa	+5,0	+12,0	+20,2	+19,6	+13,1
Etelä-Savo	+12,7	+7,1	+14,1	+13,9	+13,0
Häme		+12,9	+10,1	+15,0	+12,6
Itä-Uusimaa		+14,4	+95,0	+59,3	+54,7
Kainuu	+2,1	-1,3		+10,8	+5,3
Keski-Pohjanmaa		+19,3	+2,9	+14,2	+15,9
Keski-Suomi	+10,8	+17,0	+18,2	+19,9	+16,6
Kymenlaakso	+10,1	+27,5	+15,0	+14,4	+16,8
Lappi	+0,4		+15,4	+9,8	+6,0
Pirkanmaa	+6,3	+11,8	+15,8	+15,1	+14,0
Pohjanmaa	+6,6	+5,9	+8,4	+11,9	+8,4
Pohjois-Karjala	+4,8	+0,7	+13,5	+14,5	+8,0
Pohjois-Pohjanmaa	+13,8	+6,3	+13,2	+13,5	+11,4
Pohjois-Savo	+8,0	+8,3	+9,0	+21,2	+13,8
Päijät-Häme	+3,4	+11,6	+16,4	+17,8	+15,4
Satakunta	+5,8	+14,8	+8,2	+12,8	+12,2
Uusimaa		+35,9	+21,6	+25,4	+25,2
Varsinais-Suomi	+5,8	+16,6	+14,9	+16,0	+15,6
Tavoite 5b -alue	+7,3	+10,8	+11,3	+15,5	+10,8
- kpl	+569	+2 980	+599	+775	+4 923
Tavoite 6 -alue	+6,5	+9,8	+14,1	+12,2	+9,4
- kpl	+969	+439	+386	+1 172	+2 966
Muut alueet	+9,2	+22,8	+18,4	+20,9	+20,6
- kpl	+31	+1 324	+3 860	+21 576	+26 791
Koko maa*	+6,8	+12,5	+16,7	+20,0	+16,7
- kpl	+1 569	+4 743	+4 845	+23 523	+34 680

* Ei Ahvenanmaa.

5.4 Maatalouden kehitys⁶

Maatiloja oli vuonna 1999 hieman yli 80 000 kappaletta (taulukko 5.5.) Maatilojen määrä väheni koko 1990-luvun ajan. EU-jäsenyys kiihdytti tilojen vähenemisvauhtia, mutta mitään äkillistä pudotusta maatilojen lukumäärässä ei tapahtunut vuosien 1995-1999 mittaan. Vuodesta 1990 vuoteen 1995 maatilojen määrä (tilat, joilla peltoa yli 1 ha) väheni noin 15 % ja EU-jäsenyysvuosina vastaavalla tavalla tilastoitujen tilojen määrä väheni suunnilleen saman verran (Maa- ja metsätalousministeriö). Muuttuneet laskentaperusteet hankaloittavat jossain määrin tilamäärien tarkastelua. Tässä selvityk-

⁶ Maatalouden alueellista rakennekehitystä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä käsitellään tarkemmin syksyllä 2001 julkaistavassa PTT:n tutkimuksessa (Pyykkönen 2001).

sessä keskitytään tarkastelemaan sellaisia tukia hakeneita maataloja, joilla on ollut tukielpoista peltoa viljelyksessään.

Tavoitealueittain ja maaseututyypeittäin tarkasteltuna nähdään, että selvästi suurin osa eli 40 % maamme tiloista sijaitsee 5b-alueen ydinmaaseudulla. Keskipeltoalaltaan suurimmat tilat löytyvät tavoitealueiden ulkopuolelta, kaupunkikunnista ja niiden läheisyydestä. Tätä selittää se seikka, että kolme neljästä näiden alueiden tilasta on kasvinviljelytiloja, joilla on peltoa suhteellisen paljon esimerkiksi maitotiloihin verrattuna.

Taulukko 5.5. Maatilat alueittain vuonna 1999 (Maa- ja metsätalousministeriö, IACS-rekisteri).

Alue		Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Kaikki
Tavoite 5b -alue	- tilamäärä	7 725	32 975	4 081	460	45 241
	- keskipeltoala	22,34	28,65	27,96	27,29	27,49
Tavoite 6-alue	- tilamäärä	10 538	5 076	1 757	567	17 938
	- keskipeltoala	20,39	26,26	19,18	22,88	22,01
Muut alueet	- tilamäärä	232	4 428	9 015	3 930	17 605
	- keskipeltoala	19,94	27,76	31,37	30,84	30,19
Koko maa	- tilamäärä	18 495	42 479	14 853	4 957	80 784
	- keskipeltoala	21,20	28,27	28,99	29,60	26,86

Maatilojen määrä väheni vuosina 1995-1999 keskimäärin 3-4 prosentilla vuodessa eli vuonna 1999 maatiloja oli koko maassa noin 14 000 vähemmän (-14,7 %) kuin ensimmäisenä EU-jäsenyysvuonna. Tavoitealueiden ja maan muiden osien välillä kehityksessä ei ole merkittäviä eroja, sillä tavoite 5b-alueella vähennystä kertyi vajaat 15 %, tavoite 6 -alueella vajaat 16 % ja maaseudun tavoitealueiden ulkopuolisilla alueilla hie- man alle 14 %.

Taulukko 5.6. Tilamäärän ja peltoalan muutos alueittain v. 1995-1999
(Maa- ja metsätalousministeriö, IACS-rekisteri).

Alue		Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaa- seutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Kaikki
Tavoite 5b -alue	- tilamäärä	-16,7	-14,3	-13,1	-12,4	-14,6
	- pelto	+1,7	+2,6	+2,5	-1,7	+2,4
Tavoite 6-alue	- tilamäärä	-15,9	-15,1	-16,5	-11,7	-15,6
	- pelto	-0,1	+3,9	-3,1	+1,3	+1,0
Muut alueet	- tilamäärä	-15,9	-13,5	-14,1	-14,1	-14,0
	- pelto	-2,1	+1,8	+1,1	+0,3	+1,1
Koko maa	- tilamäärä	-16,2	-14,3	-14,1	-13,7	-14,7
	- pelto	+0,7	+2,7	+1,1	+0,2	+1,8

Harvaan asutulla maaseudulla tilamäärä väheni jonkin verran enemmän kuin muilla alueilla, joskaan kovin suurta eroa ei ole nähtävissä. Kaupunkikunnissa ja niiden läheisyydessä maatilojen määrä väheni hieman vähemmän kuin varsinaisissa maaseutukunnissa. Ydinmaaseudulla peltoala lisääntyi puolestaan jonkin verran enemmän kuin muilla alueilla, ja ehkä hieman yllättäen tavoite 6 -alueen ydinmaaseudulla viljelyala lisääntyi eniten (4 %). Tämä lisäys on tapahtunut pääosin ydinmaaseutuun kuuluvissa Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan kunnissa, joissa maitotalouden merkitys on edelleen suuri (osuus v. 1999 yli 50 %). Tällä alueella maitotilojen määrä väheni tarkastelujaksolla viidenneksellä, mutta jäljelle jääneet maitotilat ovat kasvaneet voimakkaasti. Keskipeltoala kasvoi yli 20 % ja alueella tuotettu maitomäärä kasvoi yli 10 % (ks. kuvio 5.6.).

Tavoitealueiden sisällä eri maakuntien välillä on eroja: tavoite 5b -alueella Etelä-Karjalassa ja Keski-Suomessa tilamäärä väheni vuosina 1995-1999 noin 18 %, kun Uudenmaan 5b-alueella määrä väheni vain 9 %. Tilakohtainen peltopinta-ala kasvoi kaikissa 5b-alueen maakunnissa Uttamaata ja Itä-Uttamaata lukuun ottamatta yli 15 prosentilla. Useimmissa maakunnissa Etelä- ja Länsi-Suomessa keskipeltoala nousi yli 30 hehtaariin ja suhteessa eniten keskipeltoala kasvoi Etelä-Pohjanmaalla, Satakunnassa ja Pohjois-Pohjanmaalla.

Tavoite 6 -alueella Itä- ja Pohjois-Suomessa maatilojen määrä väheni eniten Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa, molemmissa noin 20 %. Vähennemistähti oli puolestaan verkaisinta Lapissa ja Keski-Pohjanmaalla. Keskipeltoala nousi voimakkaimmin Keski-Pohjanmaalla (+25 %) ja Pohjois-Karjalassa (+23 %).

Kahden suurimman tuotantosuunnan osalta tilamäärien kehitys oli ohjelmakauden mitaan varsin erilaista (taulukko 5.7.). Kasvinviljelyyn erikoistuneiden tilojen määrä väheni selvästi vähemmän kuin maitotilojen määrä. Vähennystä kertyi kaudella 1995-1999 ainoastaan reilut kaksi prosenttia, joten kasvinviljelytiloja oli ohjelmakauden lopussa jo

maitotiloja enemmän. Tämä kehityskulku johtuu suurelta osin siitä, että monella tilalla on luovuttu kotieläintaloudesta ja jatkettu tuotantoa kasvinviljelytilana.

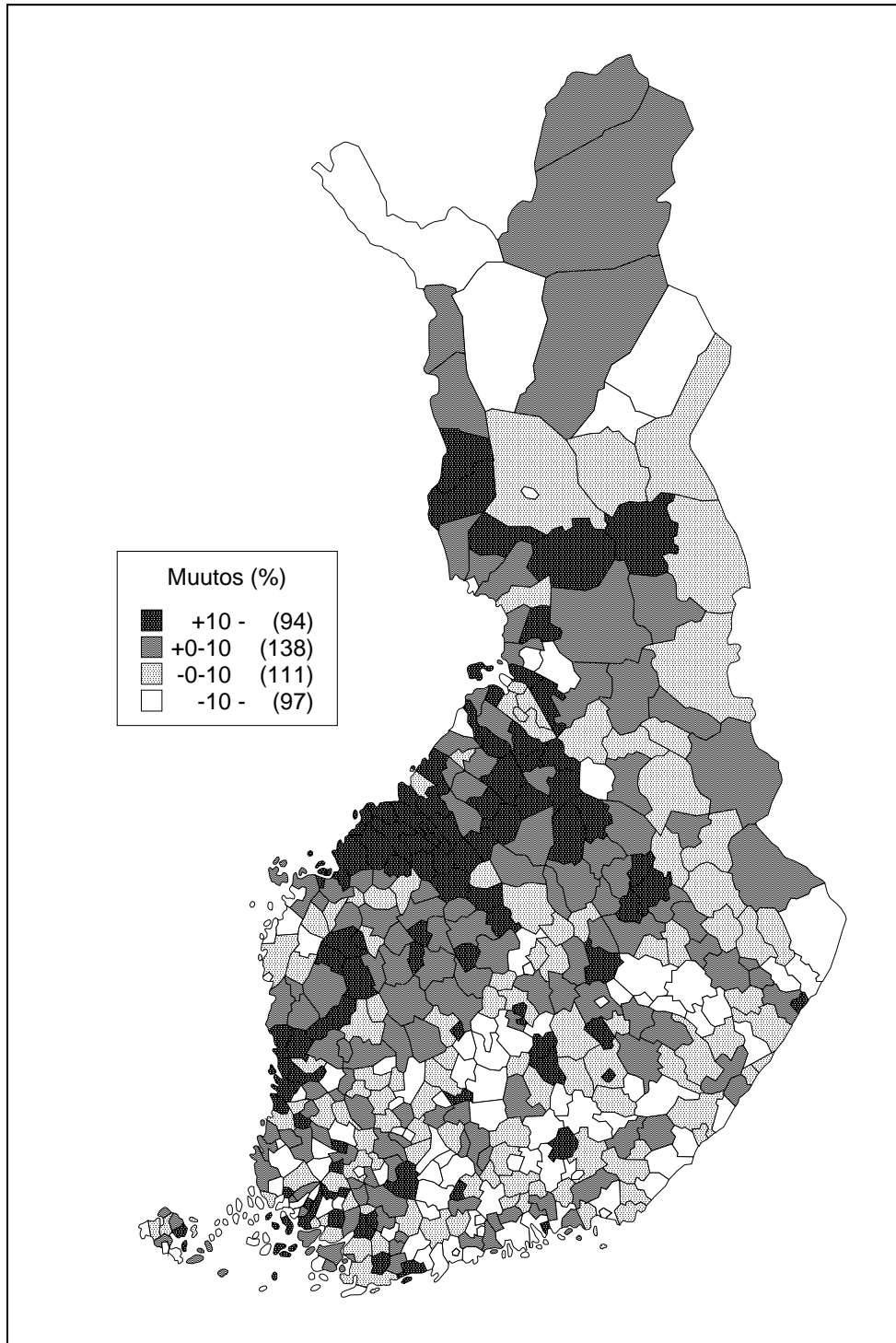
Maaseututyypeittäin tarkasteltuna maitotilojen väheneminen oli hieman vähäisempää ydinmaaseudulla kuin muilla alueilla. Kaupunkikunnissa ja niiden tuntumassa maitotilojen määrän aleneminen oli puolestaan suurinta. Kasvinviljelytilojen määrä kasvoi voimakkaimmin 5b-alueen harvaan asutulla maaseudulla ja toisaalta vähennystä kertyi eniten kaupunkikunnissa ja niiden läheisyydessä.

Taulukko 5.7. Maitotilojen ja kasvinviljelytilojen määrän muutos alueittain v. 1995-1999 (Maa- ja metsätalousministeriö, IACS-rekisteri).

Alue		Harvaan asuttu maaseutu	Ydinmaaseutu	Kaupunkien läheinen maaseutu	Kaupungit	Kaikki
Tavoite 5b –alue	- maitotilat	-25,8	-24,7	-23,5	-38,1	-25,0
	- kasvitilat	9,0	-0,5	-3,1	4,2	0,2
Tavoite 6-alue	- maitotilat	-25,7	-21,7	-31,5	-26,5	-25,1
	- kasvitilat	0,1	35,9	19,6	-11,4	12,1
Muut alueet	- maitotilat	-18,6	-21,1	-27,5	-31,2	-26,4
	- kasvitilat	0,0	-9,3	-11,1	-9,9	-10,3
Koko maa	- maitotilat	-25,7	-23,8	-27,2	-30,7	-25,2
	- kasvitilat	5,5	-0,5	-8,5	-8,7	-2,6

Maitotalous on tilamäärän voimakkaasta vähenemisestä huolimatta tuotannolliselta merkitykseltään edelleen maataloutemme selvästi keskeisin tuotantosuunta. Maidontuotannossa on tapahtunut merkittävää alueellista muutosta, vaikka tuotetun maidon kokonaismäärä on pysynyt melko vakaana (Maa- ja metsätalousministeriö, kiintiörekisteri).

Tavoitealueiden maakunnissa vuosituotos kasvoi eniten Pohjanmaan 5b-alueella (+8,4 %) ja Keski-Pohjanmaan 6-alueella (+20,9 %). Tilaa kohti laskettuna keskimääräinen tuotos kasvoi eniten (yli 40 %) Satakunnassa (5b-alue) ja Keski-Pohjanmaalla (6-alue).

Kuvio 5.6. Maidontuotannon määrämuutos kunnittain v. 1995-1999. (Maa- ja metsätalousministeriö, kiintiörekisteri).

Tavoite 5b - ja 6 - ohjelmissa alkutuotannon elinvoimaisuuden ja maatilojen toimintaedellytysten turvaaminen oli keskeinen osa ohjelmien päämääriä, ja ohjelmissa toteutettiin myös suoraan maatalouden perustuotannon kehittämiseen tähdänneitä hankkeita. Näiden maataloushankkeiden sisältö ja toimintatavat olivat hyvin erilaiset alueiden eri osissa. Parhaita tuloksia saatiin hankkeissa, jotka keskittyivät suoraan maataloilla ta-

pahtuvaan kehittämistyöhön, kuten mm. kotieläintilojen terveydenhuollon sekä ATK-valmiuksien parantamiseen liittyneet hankkeet (Patjas & Kataja 2001). Maatalouden kehittämisessä olisi näistä hankkeista laaditun tutkimuksen mukaan keskityttävä alueellisiin ja tilakohtaisiin kehittämistarpeisiin sekä kiinnitettävä huomiota hankkeita toteuttavien henkilöiden ammattitaitoon. Maataloushankkeissa niiden hajaantuminen ja toiminnan byrokraattisuus olivat keskeisimpiä hankkeiden vaikuttavuutta ja onnistumista haitanneita tekijöitä. Nämä ongelmat ovat olleet varsin yleisiä tavoite 5b - ja 6 -ohjelmien hanketoteutuksessa, kuten ohjelmista laadituissa seurantaraporteissa on todettu.

6. YHTEENVETO

Tässä työpaperissa on kuvattu EU:n maatalousrahaston avulla toteutettuja toimenpiteitä maaseutualueiden kehittämiseksi rakennerahastokaudella 1995-1999. Maaseudun kehittämistoimintaan on käytetty tavoite 5b - ja tavoite 6 -ohjelmissa varoja yhteensä runsaat 1,5 miljardia markkaa. Lisäksi pelkästään kansallisia varoja maaseudun pienyrittötoiminnan tukeen maataloushallinnon kautta on käytetty runsaat 100 miljoonaa markkaa. Maaseudun kehittämistoiminnan valtavirta on suuntautunut perinteisten maaseutuelinkeinojen kehittämiseen. Maaseutumatkailu, erikoiskasvien ja yrttien tuotanto, puunjalostus, sekä kylien kehittäminen ovat olleet ohjelmien suosikkikohteet. Kehittämishankkeita on ollut runsaasti, kaikkiaan yli 2 000 kappaletta, mutta niiden keskimääräinen koko on jäänyt pieneksi, noin 670 000 markkaan. Hankkeet ovat olleet pääosin yhden henkilön työllistäviä ja niiden kesto on ollut noin kaksi vuotta.

Työpaperin toisen keskeisen osan muodostaa maaseutualueiden kehityksen kuvaus vuosina 1995-1999. Maaseutualueiden kehitys on ollut tuona ajanjaksona koko maan kehitystä selvästi heikompaa mitattiinpa kehitystä väestökehityksellä, työpaikkojen tai yritysten toimipaikkojen määrällä. Maaseutualueiden sisällä kehitys edelleen eriytyy siten, että parhaiten menestyvät kaupunkien läheiset maaseutualueet Etelä-Suomessa sekä muutamien kasvukeskusten lähialueilla. Sen sijaan ydinmaaseutu ja erityisesti syrjäinen maaseutu taantuvat. Taantuvien maaseutualueiden määrä on laajenemassa ja maaseutualueiden ongelmat koskettavat nyt myös jo eteläisen ja läntisenkin Suomen maaseutualueita.

Edellä olevan perusteella nousee kysymys, onko toteutetuilla maaseudun kehittämistoimenpiteillä ollut merkittävää vaikutusta siihen kehitykseen, mitä maaseudulla on tapahtunut. Tässä kuvatut maaseudun kehittämistoimenpiteet ovat kuitenkin vain osa maaseutu-alueilla toteutetuista kehittämistoimista, joten asiaa on käsiteltävä hieman laajemmin.

Alueellisten kehittämisohjelmien vaikuttavuus ei ole ohjelmista tehtyjen arviointien (mm. Malinen ym. 1999, Sisäasiainministeriö 2000) mukaan ollut toivottava. Tämä voi johtua siitä, että tuotantorakenteen muutos- ja keskittymisvoimat ovat olleet ennustettua voimakkaampia, kehittämistoimenpiteet eivät ole olleet riittävän tehokkaita ja/tai oikein kohdistettuja ja että toimenpiteet vaikuttavat viipeellä (Kangasharju ym. 1999). Alueellisten kehittämishankkeiden vaikutukset eivät yleensä olekaan näkyvissä välittömästi ja siten toimenpiteiden vaikuttavuutta ei vielä tässä vaiheessa voida lopullisesti arvioida.

Aluerakenteen muutosvoimat ovat olleet selvästi voimakkaampia kuin ohjelmia laadittaessa on arvioitu. Talouskasvu on keskittynyt pääosin aloille, joiden osuus maaseutu-

alueilla on pieni ja maaseutualueiden suurilla toimialoilla, kuten maataloudessa ja julkisella sektorilla, kasvu on ollut heikkoa tai alat ovat taantuneet.

Maaseutualueiden kehitysnäkymät harvaan asutulla maaseudulla ja myös monilla ydinmaaseudun alueilla ovat edelleen heikot. Erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen maaseutualueilla väestörakenne näyttää heikkenevän siinä määrin, että se vaikeuttaa kehittämistoimenpiteiden onnistumista jatkossa. Etelä- ja Länsi Suomen maaseudulta löytyy paremmin työvoimaa, mutta vahvan muuttoliikkeen vuoksi vuosi vuodelta yhä heikomin.

Maaseudun kehittämisohjelmista laadittujen arviointien mukaan niiden toteutuksessa on ollut puutteita. Toimenpiteet ovat hajautuneet monille aloille ja toimenpiteiden rakenteita muuttavat vaikutukset ovat jääneet heikoiksi. Myös toimenpiteiden suuntauksessa on ollut ongelmia; tehokkaasti vaikuttavia toimenpiteitä aloille, joilla on parhaat kasvuedellytykset, on ollut niukasti.

Maaseudun kehitystoimenpiteitä uudella rakennerahastokaudella 2000-2006 toteutetaan pääosin uuden tavoite 1 -ohjelman kautta maan itä- ja pohjois-osissa sekä alueellisen maaseutusuunnitelman voimin maan muissa osissa. Myös tavoite 2-ohjelmalla sekä sosiaalirahaston rahoittamilla ohjelmilla voidaan tukea maaseutualueiden kehittämistoimintaa. Kansallinen kehittämispanostus on suunnattu lähes kokonaan näiden EU-ohjelmien toteuttamiseen ja omat kansalliset toimenpiteet aluekehityksen tasapainottamiseksi ovat muotoutuneet osaksi EU-ohjelmien ja hankkeiden rahoitusta.

EU-ohjelmien kautta tapahtuva kehittämistyö ei tule mitä ilmeisimmin olemaan aieman hanketoiminnan kokemukset sekä toisaalta maaseutualueiden rakenneongelmat huomioiden yksistään riittävää maaseutualueiden kehityssuunnan kääntämiseksi. Nykyinen hallinnoltaan hyvin raskas hanketoimintamalli ei myöskään näyttäisi olevan tarpeeksi tehokas maaseudun kehittämistyön pääasialliseksi työvälineeksi. Maaseutualueiden kehittämiseksi tarvitaan tässä selvityksessä kuvatun hanketoimintamallin lisäksi myös muuta kehittämistoimintaa. Näitä alue- ja maaseutukehitykseen vaikuttavia toimenpiteitä ovat käsitelleet esimerkiksi Kangasharju ym. (1999). Kaudella 1995-1999 toteutettuihin EU:n tavoiteohjelmiin pohjautuva hanketyö soveltuisi paremmin muun kehittämistyön täydennykseksi esimerkiksi edistämään riskihankkeita.

LÄHTEET

- Alue-Integraattori 2/2000. Sisäasianministeriön aluekehitysosaston tiedotuslehti.
(<http://www.intermin.fi/alue/alueintegraattori/index.html>)
- ETLA, PT & PTT. 2001. Alueelliset talousnäkymät 2001-2005. Taloustieto Oy. Helsinki. 102 s.
- European Commission. Directorate General for Agriculture (DG VI). 1997. Rural Developments. CAP 2000 Working Document, July 1997. 75 p.
- Euroopan komissio. 1995a. Manner-Suomi. Yhtenäinen ohjelma-asiakirja. Tavoite 5b, ohjelmakausi 1995-1999.
- Euroopan komissio. 1995b. Suomi. Yhtenäinen ohjelma-asiakirja. Tavoite 6, ohjelmakausi 1995-1999.
- Euroopan komissio. 1997. Euroopan unioni ja aluekehitys Suomessa. 55 s.
- Euroopan komissio. 2000. Rakennerahastot 1999 – 11. vuosikertomus.
- Kangasharju, Aki; Kataja, Jukka-Pekka & Vihriälä, Vesa. 1999. Tarvitaanko aluepolitiikkaa? Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita nro 18. Helsinki. 41 s.
- Keränen, Heimo; Malinen, Pentti & Aulaskari, Olli. 2000. Suomen maaseututyypit. Suomen Aluetutkimus FAR. Selvityksiä 20. Sonkajärvi. 60 s.
- Malinen, Pentti. 1994. EU-integraation maaseutuvaikutukset. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Tiedonantoja 103. Oulu. 112 s.
- Malinen, Pentti; Keränen Heikki; Niska, Juha; Aaltonen, Seppo; Kataja, Jukka-Pekka; Keränen, Reijo; Luttinen, Ari-Pekka & Lumijärvi, Ismo. 1998. Manner-Suomen 5b-ohjelman väliarviointi. Sisäasiainministeriön aluekehitysosaston julkaisuja 4/98. 269 s.
- Malinen, Pentti; Kallio, Panu; Kataja, Jukka-Pekka; Karjalainen, Sanna; Keränen, Heikki; Keränen, Heimo; Luttinen, Ari; Keränen, Reijo & Poranen, Arja. 1999. Manner-Suomen tavoite 5b -ohjelman väliarviointi. Loppuraportti. 187 s.

Patjas, Martti & Kataja, Jukka-Pekka. Maatalouden kehittäminen maaseudun 5b- ja 6-hankkeiden avulla. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja nro 177. Helsinki. 75 s.

Pyökkönen, Perttu. 2001. Maatalouden alueellinen rakennekehitys. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. Julkaisematon.

Sisäasiainministeriö 2000. Suomen tavoite 6 -ohjelman väliarviointi. Loppuraportti.

Valtioneuvoston päätös maaseudun rakennepoliittisesta ohjelmaperusteisesta tuesta, annettu 19.6.1996 (MMM/VNp 437/1996).

Tilasto-, rekisteri- ja WWW-lähteet:

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike:

IACS-rekisteri.

Kehittämisen- ja yrityshankerekisteri.

Kiintiörekisteri.

Sisäasiainministeriö:

Aluekehitysosasto: <http://www.intermin.fi/alue>

FIMOS-hankerekisteri: <http://www.intermin.fi/alue/eu/fimos>

Tilastokeskus.

StatFin-tilastopalvelu:

<http://statfin.stat.fi/statweb/>